

GEÇERKEN

güzel bir iz bırakmak için

Ağustos 2023 • Sayı: 35

ÇÜNKÜ OKÇU, UZAKLARA GİDEN OKU SEVDİĞİ KADAR
BAŞINI DİMDİK TUTARAK KALAN YAYI DA SEVER.

Kasımpatı

Bir önceki yazımızda çıraklık, kalfalık ve ustalık olmak üzere, sanatçının katetmesi gereken üç basamaktan bahsetmiştik. Peki bu basamaklarda bizi neler bekliyor? Çıraklık basamağında ustasıyla beraber yol almaya ve sanat eğitimine devam eden öğrenci, hangi eserin onu yukarıya çıkaracağını henüz bilincinde değildir. Gayretle işine devam ederken beklemediği bir anda, bir üst basamağa çıkabilir. Bu, onun için son derece onur vericidir. Çünkü artık içinde başka bir tohum yeşermeye başlar. Hayal eder, düşünür, karar verir. Ve sonunda artık kâğıt ve kalemler, eskiz ve çizimler devreye girer. Belki defalarca en baştan başlayarak sonunda hayalini eskize döker. Sıra, desenin teknikle buluşma zamanıdır. Tam da bu aşamada ustası ona yol gösterir. Hocasının kılavuzluğu, onu hayalini kurduğu güzelliğe doğru götürür. Kalfalık döneminde öğrenci “Ben oldum.” diyebilir. Ama bu çoğu zaman onun için bir yanılsamadır. Belki en çok da bu basamakta kendini tanımak, nefse paye vermemek, sevinci kararında yaşamak, en önemlisi de yanlışın hüznüne kapılmamak, daima umut üzere hareket etmek ve Allah’tan hep daha iyisini istemek gerekir. Çünkü insan için yalnızca çalıştığının karşılığı vardır. Bu sayıda yer alan kasımpatı çiçeği, sanatçının kalfalıktan ustalığa doğru seyreden serüveninin bir görünümü.

ESER ZEYNEP ALTUNBAŞ KIRLANGIÇ

Geçerken

Ağustos 2023 - Sayı: 35
ISSN: 2717-9990

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar Doymaz

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia Levent Abul

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet Bulut

Yayın Koordinatörleri
Hilal Koç Hancı
Selma Maşlak
Sümeyye Özgen
Zeynep Onar

Sosyal Medya
Asuman Aydın

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Dijital Medya ve Arşiv
Şahin Bodur
Ömer Güçlü

Grafik Tasarım
Arketip Ajans

Kapak Resmi
Hacire Büküm Yılmaz

Kapak Sözü
Dursun Ali Tökel

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel: 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92

Yazı, görüş ve önerileriniz için:
gecerkendergi@gmail.com

Abone İşleri
Tel: (0312) 295 71 96 - 97
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr
Online Abonelik: yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abonelik Şartları
Yurt İçi Yıllık: 270 TL
Yurt Dışı Yıllık:
ABD için 99 ABD Doları - AB Ülkeleri için 45 Euro
Avustralya için 150 Avustralya Doları -Avusturya için 66 Euro - İsviçre için 66 İsviçre Frangı
Abone kaydı için ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığı'nın T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 no'lu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile aboneliğin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir mektubun, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığı, Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara" adresine gönderilmesi gerekir.

Yayın Türü
Aylık, Yaygın, Süreli Yayın,
Geçerken (Türkçe)

Basım Tarihi
28.07.2023

Baskı
İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No:11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
TEL: 0 212 454 30 00

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Geçerken, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiçbir ortamda alıntı yapılamaz.

2 / ABDULBAKİ İŞCAN
AĞIR ZAMANLAR

4 / EMİN GÜRDAMUR
YAZAR GİBİ OKUMAK

7 / DOĞUKAN İŞLER
AYAKÜSTÜ SORULAR

8 / HÜSEYİN AKIN
YALAVUZ VE KARDEŞLERİ

12 / GÜVEN ADIGÜZEL
YERYÜZÜNDE TELAŞSIZ BİR BİLGE; KAPLUMBAĞA

15 / AYLAY AYDEMİR
EĞRİ DİKİLEN FİDANIN GÖLGESİ DE DÜZ OLMAZI

16 / SÜMEYYE ÖZGEN
"SENDEN GERİYE KALIR YİTİRDİKLERİN"

19 / DURSUN ALİ TÖKEL İLE SÖYLEŞİ
"BÜYÜK RUHLAR FARKLI ÇAĞLARDA, FARKLI DİLLERDE,
FARKLI TÜR VE ŞEKİLLERDE SANKİ HEP AYNI ŞEYİ
SÖYLÜYÖRLER."

24 / SEMA YANIÇ
İŞTE O SAHNE!

26 / KADRIYE YEŞİLYURT
İKİ YARIM HİKÂYE

29 / CENGİZHAN ORAKÇI
ÜÇ TAVSİYE

30 / ORHAN GAZİ GÖKÇE
O KADAR BASİT Mİ?

32 / KORAY ŞERBETÇİ
BİTKİLERİN DİLİYLE KONUŞAN BİLGİN: İBNÜ'L-AVVAM

34 / HİLAL KOÇ HANCI
EDEBİN BİR "TÂC" OLDUĞU UNUTULDU MU?

36 / AHMET MELİH KARAUĞUZ
ÇIKIŞI OLMAYAN MUTLAK TEK YÖN İSTİKAMETİNDE
YOLUNU KAYBETMEK

38 / MUSTAFA IRMAKLI
VAHYİN SERENCAMINA DAİR

41 / NURAY YÜKSEL
BİR YAZI BİR ÇİZİ

42 / MEVLÜT UYANIK
PRATİK BİLGELİK HÂLİ: YUNUS EMRE

44 / SİNEM SAYIŞMAN
GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

45 / AYSEN SERİN
BAŞKA SESLER

46 / FADİM ÖZER KASAY
ZAMANININ DIŞINDA BİR KÜÇÜK SERSERİ

48 / RABİA KARZAN
SÖYLENE SÖYLENE DEĞİŞMİŞ

AĞIR ZAMANLAR

abdulbaki işcan

Sonra sıcak ve aydınlık olsun diye
dağların arkasına güneş eklemiştik.

Sonra kuşlar çizmiştik, çiçekler,
ağaçlar, otlayan kuzular çizmiştik.”

Nicedir solmuş bir goncanın hüznü var
yüreğimizde, yüreğimizde solgun yüzle-
rin cansız bakışları gezinip durmada devamlı.
Nicedir saf bir hüznün dolaşüyor etrafımızda ve
bunu ancak kıyılarında yaşadığımız korkuları-
mız bilir.

Dudaklara ateşten bir mühürdür ki söze gerek
bırakmadan, bir küçük dünyanın neşe uğrama-
mış günlerinden birer birer süzülür korkuları-
mız. Yaşanılan anlardan, üstüne uzanılan derin
rüyalardan yükselip batan ay parçalarından
toplanır. Sonra yıldız yıldız hayatın her bir
anına yayılır.

Zemheri bulutlarının tepeleri içine alıp da
hanelerin üzerini soğuk bir yorgan gibi örttü-
ğü böyle zamanlarda yer gök birbirine iyice
yaklaşır; caddeler, sokaklar fırtınaları bekleyiş-
le yorgun düşer. Biz yorgun düşeriz.

Bu yorgunluk, içinde giderek eridiğimiz
hayatın zorlu yollarında tek başına bırakılmış
çocukların yalnızlığı ile birbirini öylesine ta-
mamlar ki şaşarsınız. Büyüklü küçüklü şehirle-
rin dar ve geniş çıkmaz sokaklarından, devasa
yapıların ihtişamından avuç içi kadar yerlerde
rengini bulamadan büyüyen güllere, çiçeklere
varıncaya kadar sinmiştir bu yalnızlık.

Sayamayız kaç insan bir örümcek ağının
kucağında çırpınır durur. Sayamayız, kaç
çocuk bir Cahiliye âdetinin pençesindedir, kaç

çocuk derdini anlatmaktan acizdir ve değersiz görülen kaç çocuk umut içinde elinden tutulmasını bekler. Sayamayız telafisi olmayan sonuçlara sebebiyet veren kaç dram yaşanır ve bilemeyiz dramların gün yüzüne çıkardığı tehditler hayatımızda ne ölçüde derin izler bırakır.

Hiçbir şekilde izahını yapamadığımız sıkıntılı günlerden, ağır zamanlardan geçiyoruz zira. Sonu belirsiz karanlık tünellerde, dar geçitlerde sessiz sedasız kalakalmışız. Bir garip boşluk bizimkisi. Göçe zorlanmış kuşlar gibiyiz, çaresiz üstelik, endişeliyiz ve endişelerimizin beslediği sancılarla yaşıyoruz. Vefasını kaybetmiş, merhametini yitirmiş insanlığımızdan ve onun bedenlerimizde bıraktığı hasarlardan bizarız.

Yaşantımızı anlamlı kılan ne varsa çığlıkların ardında kaldı hep. Vicdanımızı besleyen bağa bostana yabani kuşlar üşüştü. Teselli olsun diye söylenmiş cümlelerin ağırlığı belimizi büktü, dizlerimizdeki dermanı kesti. Gözümüze batan tehditkâr bakışlar korkularımızın elinden tuttu, ayağa kaldırdı. Masumların saf çığlıkları çıkmaz sokaklarda hiç soluklanmadan yankılanıp durdu da bitkin bir sessizliğe büründü aklımız, vicdanımız.

Niye yapar insan bunu? Merhametin bile kâr etmeyeceği bir hâkimiyet, bir bencillik nasıl yerleşir insanın içine? İnsanı bu kadar duyarsız, bu kadar sorumsuz, bu kadar vicdansız ve kaba yapan ne ola ki?

Kapıların ardında tekrarlanıp durarak buruk hikâyeleri çağıran oldukça zor sorular bunlar.

Acı veren ne çok soru var Ya Rabbi! Ne çok mutluluk alıp başını gitmede ve küçük bedenleri dahi terk etmede. Ne çok peri masalı çocuk dünyalarından çalınmada.

Kibirle kendini şahlandıırken insanoğlunun, insan yanını yitirmesi ne büyük elem. Gürültülü zihinlerle varacağı yerin azap vadetmesi dahi onun için bir şeyi değiştirmiyor. Zevküsefa içinde çürüyüp giden bir hayatın, saflıkla donanmış ziynetli hayatlar katında itibarı olabilir mi?

Dünyanın kuytu yerlerinde sığımlan yalandan dağların alaycı yamaçlarından uzaklaşmalıyız. Ruhun derinliklerine kadar sinmiş merhamete yabancı yanımızla yüzleşmeliyiz. Adımız kötülerle anılmasın diye, ilhamların muştusu, ufukların can damarı çocuklarımıza çevirmeliyiz yönümüzü.

Zira “Görmeden güneşin bütün renklerini” elinde bir küçük bebekle oynayan çocuğun gözleri insanı devirecek kadar ağır bakar. İnsanlığımızın en masum yanı bu narin ve hâlsiz bedenler, her seferinde böyle feryat eder. Bu feryatlar, bir çocukla karşılaştığında mübarek yüzünü neşe ve sevinç kaplayan ve onları Allah’ın güzel kokulu nimetleri olarak gören Hz. Peygamber’i hatırlatır. Merhamet Peygamberi’ni hatırladıkça yüzümüz mahcubiyetle düşer, biz endişelerle düşeriz.

Bu feryatlar, toplumsal kaygıları şiirinin önüne koyan ve dünyada içini parçalayan üç sınıf insanı ihtarlar, kadınlar ve çocuklar olarak sayan Mehmet Akif’i hatırlatır. Bu

feryatlar, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Çocuklar / En güzel basamakları/ Günlerin değil / Yüzyılların” şiirini; Behçet Necatigil’in “Her çocuk, paçavralar içine bile düşse, bir nur topudur.” sözünü hatırlatır. Bu feryatlar bebeğini kaybettiği için ağlayan bir kız çocuğuna teselli olsun diye oyuncak bebeğin dilinden mektuplar yazan Kafka’yı hatırlatır.

Hatırladıkça aynalarda gözlerimiz derince içine gömülür, aynııyla gitgide çoğalır pişmanlıklarımız.

Ve her seferinde yeni söylenmiş gibi içimizde tekrarlanır durur Cahit Zarfıoğlu’nun sözleri: “Bahçeden çocuk sesleri geliyor / Hayatı dinliyorum / İçim yoruluyor, ruh yoruluyor.”

Yorgun yüreklerimizle merhametsizliğin cereyanından kurtularak gülümseyen çocuk yüzleri çizmiştik pencerelerimizin buğulu camlarına, bir de huzur niyetine birkaç ev ve güzellik pınarları gibi koca iki dağ. Sonra sıcak ve aydınlık olsun diye dağların arkasına güneş eklemiştik. Sonra kuşlar çizmiştik, çiçekler, ağaçlar, otlayan kuzular çizmiştik. Sonra kalın taş duvarların insafına terk ettiğimiz hikâyeleri mırıldanmıştık.

Ne ki hiç bu kadar bunalmamış, hiç bu kadar utanmamıştık.

Sevinçler su gibi akar, gelip geçer; yalnızca pişmanlık ve korkular kalır geriye.

YAZAR GİBİ OKUMAK

emin gürdamur

Yaşarken öğrendiğimiz bir şey var: Hayat insanı herkes gibi olmaya zorlar. Herkes gibi olmak güven verir, rahat verir, huzur verir ama gerçekleri vermez. Gerçekler ekseri herkesleşmenin ötesinde, açık denizlerde yaşar. Yani biraz güvensiz, biraz korkunç, biraz huzursuz sularda.

Kıyıda yaşayanların gözünde, enginlere yelken açmak deliliktir. Ama tarih boyunca sanatçılar, bu deliliğın tekinsiz sularından haberler getirmişlerdir. Başka denizlerden, başka limanlardan, başka insanlardan. İyi kitaplar, okura böyle yolculuklar vadeder. Geri geldiğimizde asla o eski kişi olamayız.

İnsanlık tarihinin, hem sathi hem deruni çizgilerini barındırması bakımından kitaplar eşsiz mekteplerdir. “Kitap, kâinata açılan kapı. Ruh, yazının icadından sonra ölümsüzleşti.” der Cemil Meriç ve ekler: “Ehramlar ahmak taş yığını. Granit homurdanır, mermer gülümser. Yalnız kitap konuşur. İnsanı kertenkele olmaktan kurtaran, soyumuzun hafızası.”¹

Herkes gibi bakmak, herkes gibi görmek, herkes gibi okumak doğal olarak bizi herkes gibi yazmaya sürükleyecektir. Hâliyle böyle bir yazının da kimseye faydası olmayacaktır. Bu köşede daha önce, yazarlığa niyet eden kişinin saf okur olma hakkını kaybettiğini; onun sinsî, gözlemci, kapkaçı bir bilinçle sayfalarda ge-

zindiğini söylemiştik. Şimdi konuyu enikonu açma zamanı.

Evvela doğru okumanın doğru yazmanın ön şartı olduğunu, doğru okumayı bilmeyenlerin doğru yazmayı kolay kolay öğrenemeyeceğini tekrar edelim. Büyük yazarların günlükleri, hatıraları, denemeleri bu şartı pekiştirir niteliktedir. Çünkü iyi yazarlar okumadan duramazlar. Hiçbir mazeret, meşguliyet onları kitaptan alıkoyamaz. Modern Türk hikâyeciliğının öncü ismi Ömer Seyfettin’i Balkanlar’daki subaylık yıllarında, “bir elinde mavzer, ayaklarında dolama çarık, göğsünde çapraz bağlanmış fişeklik” olmak suretiyle Bulgar komitacıların izini sürerken bile, “Bulgar köylerinin basık ve tavanları isten kararmış hanlarında, dağ eteklerine sığınmış sınır karakollarında, yağ kandillerinin veya ocak ateşlerinin ışıkları altında” daima okurken görürüz.²

Hiçbir başarı rastlantısal değildir. Bizler sanata ve edebiyata hayatımızda ne kadar yer açarsak, sanat ve edebiyat da bize o kadar yer açar. Onu başköşeye oturtursak o da bizi başköşeye oturtur. Sanatçı, kalemin-den önce okuma melekesine sanat-kârane bir hüviyet kazandırmalıdır. Büyük yazarlar, yepyeni bir gözle okuyabildikleri için kendileri de yepyeni şeyler yazabilmişlerdir. Şimdi bazıları sorabilir: Hepimiz aynı dilde yazılmış aynı kitabı okuduğumuza göre onda farklı şeyler görmek ne anlama geliyor?

Okurken aslında kendimizi okuruz. İster istemez okuma sürecine biyografimizi, birikimimizi, psikolojimizi dâhil ederiz. Okuma eylemini duygularımızdan bağımsız gerçekleştiremeyeceğimiz için kelimeler, imgeler, çağrışımlar anlamın her insanda farklılaşmasına sebep olacaktır. Alabildiğine nesnel bir bilgi bile her okurun zihninde öznel bir alanda konumlanır. O bilgiden yapılan çıkarımlar birbiriyle örtüşmez. Aynı hikâyeyi dinleyip farklı sahneler kurarız. Aynı insanla tanışıp farklı çıkarımlarda bulunuruz. Aynı yolu yürüyüp farklı hatıralar biriktiririz. Okumak, sebepleri ve sonuçları itibarıyla alabildiğine öznel bir eylemdir. Bu öznellik bizi kitaptan uzaklaştırmaz. Aksine onu zenginleştirmemize olanak sağlar. Okur, okuduğu kitabın anlamını eğip bükme hakkına, ondan dilediği şekilde istifade etme hakkına sahiptir. Okurun yorumu metni donmaktan alıkoyar. Öyle ki bazen yorum, yazarın ufkunu bile aşar, aşabilir; yeter ki doğru okurla buluşsun.

Bütün iyi kitapların, “gerçekte olanlardan daha sahici” bir etki bıraktığını söyleyen Hemingway, “Birini okumayı bitirdiğinde, olan biten senin başından geçmiş gibi hissedersin ve sonra iyisi, kötüsü, coşkusu, pişmanlığı ve hüznü, insanları ve yerleri ve havasıyla tamamen sana ait bir parça olur.”³ der. Hemingway, böyle diyerek Schopenhauer’un, okuru pasif bir dinleyici konumuna

indirgeyen görüşünü reddetmiş olur. Bilindiği gibi Schopenhauer, okurken yazarın bizim adımıza düşündüğünü, bizimse sadece onun düşünsel izini sürmekle yetindiğimizi savunur.⁴ Hâlbuki insan okurken en az yazar kadar etkindir. Okuduğunu eleyerek, yargılayarak, yoğunlaştırarak yeniden biçimlendirir. Zaten kitap, hayatla boy ölçüşme cesaretini okura sunduğu bu özgür alan sayesinde kazanır. Okur, misafir olarak girdiği dairede bulacağı sesi, ışığı ve dekoru dilediğince algılamak, yorumlamak ve hepsinden önemlisi gönlünce istiflemek gibi imtiyaza sahiptir.

Bu noktada herkesten farklı bir bakış açısı geliştirebilen okur, aynı göğe bakıp daha çok yıldız görmüş olur. Yazar için yeni bir bakış pır-lanta değerindedir. Edith Wharton, “Hakiki özgünlük yeni bir tarz değil, yeni bir bakışa dayanır.” der. Peki, bu nasıl olacaktır? Wharton sözlerine devam eder: “Bu yeni -kişisel- bakış, ancak resmedilen nesneye yeterince uzun bakarak yazarın onu kendisinin kılmasıyla kazanılır. Ve bu gizli tohumu meyve verdirebilen zihin, onu bilginin ve tecrübenin birikmiş servetiyle besleyebilmelidir.”⁵

Kitabın Hakkını Vermek

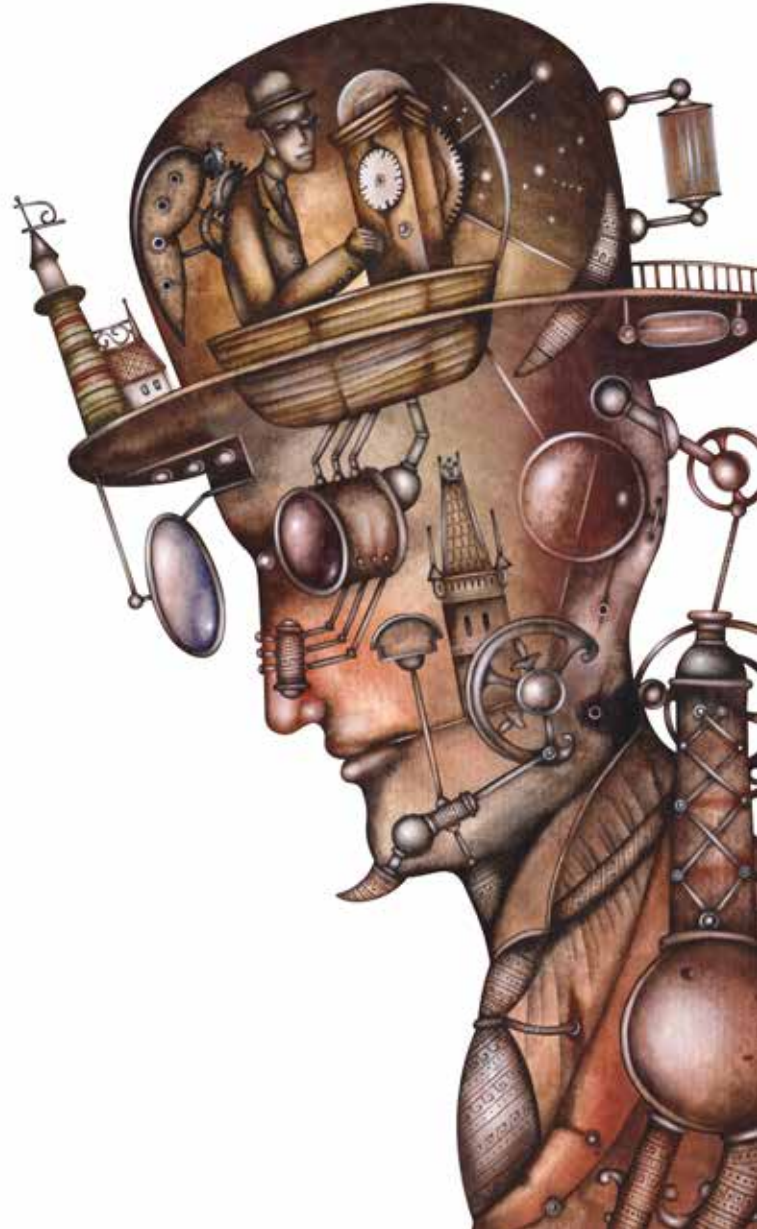
Çok okumak, bir koşucu gibi okumak, durup düşünmeden, esere nüfuz etmeden okumak bizi iyi okur yapmaz. Aksine bu tarz bir okuma serüveni nitelikli beslenmenin önünde engeldir. Günümüzde insanların okur gibi yapıp aslında oku-

madığı kitapları gördükçe, Lafcadio Hearn’ın, “Bir kitabın içeriğiyle ilgili özgün bir görüş ifade edemeyen hiç kimse, kitabı gerçekten okuyamaz.” sözünü hatırlamadan edemeyiz. Okuduğumuz kitapla ilgili özgün bir görüş ifade edemememiz, “herhangi bir okur” olduğumuzu gösterir. Yazar adayının herhangi bir okur olma lüksü yoktur. O, elindeki kitaba herkes gibi bakamaz. Ünlü Alman filozofu Heidegger’e, “20. yüzyıl edebiyatının en büyük eseri hangisidir?” diye sorulduğunda, “En büyüğü Saint-Exupéry’nin *Küçük Prens*’idir.” demiştir. Heidegger, hepimizin bildiği, pek çoğumuzun çocuk kitabı sandığı *Küçük Prens*’ten bahsetmektedir. Evet, Heidegger, bizden başka bir *Küçük Prens* nüshası okumamıştır. Sadece *Küçük Prens*’e başka bir bakış açısı bulmuştur.

Orijinal bakış her şeydir ve bir parça saflık gerektirir. Çocukların dikkat kesilme kabiliyeti yetişkinlere göre daha iyidir. Yetişkin, her şeyi bildiği fikrine yaslanarak yani görme üstünlüğünü kendinde vehmederek pek çok şeyi ıskalar. Çocuksa hep tetiktedir. Mütelyakkızdır. Bulutlara bakıp onlardan dinazor ya da insan silüeti devşirebilir. Bu, onun henüz körelmemiş hayal gücünden haber verir. Lafcadio Hearn, çocukların sadece basit şeyleri okuyabildiğini ama yetişkinlere nazaran daha derin okuduğunu, bunu da yorulmak bilmez bir muhayyile ve merak duygusuyla gerçekleştirdiğini söyler. Hatta ebeveynleri, çocuklara dayatılan obur okurluk konusunda

uyarır: “Küçük bir peri masalı, onu okuduktan sonra bir ay boyunca çocuğa zihinsel bir meşgale verecektir. Çocuğun küçük düşlemlerinin tüm enerjisi bu masala harcanır ve eğer ebeveynleri akıllılarsa, ilkinin keyfi ve yaratıcı etkisi kaybolmaya başlایncaya kadar onun ikinci bir masal okumasına izin vermezler.”⁶ Çünkü alışkanlıklar insandaki dikkatli okuma yetisini öldürür.

Doğrusu, bir kitaptan diğerine koşturarak okumak sadece çocukların değil yetişkinlerin de dikkatini

köreltir. Eğer editör ya da yıl boyu pek çok kitap okuması gereken bir eleştirmen değilsek, kitaptan kitaba nefes almadan koşturmacaya gerek yok. Bu noktada cesaretle söylemeliyiz ki hızlı okuma adı altında ortalıkta dolaşan yöntemler, bizi entelektüel bir faaliyete değil ihtiraslı bir koşturmacaya davet eder; bu yanı sıra da çağın hız hastalığının arızı bir çıktısı olarak karşımızda durur. İyi bir okur, kitaba zaman ayırmasını bilir. Dahası kitap bittikten sonra da onun kendinde iz bırakmasına, kök salmasına izin verir. Bu iyi bir kitabın hakkıdır.

Hürriyete Sadakat

Hayata kitapların içinden bakan, kitaplarla yaşayan, kitaplarla nefes alıp veren insanın artık hızlanmak için herhangi sebebi yoktur. Kitaplar da daireler gibi mühendisliğin zorunlu tekrarına tabidirler. Söz gelimi bizi insan psikolojisinin labirentimsi odalarına çekerken, tarihin derinliklerine buyur ederken ya da evrenin uçsuz bucaksız boşluklarında seyahate çıkartırken en geniş anlamıyla birbirini tekrar ederler. Okumak baştan sona bu huzursuz ve tekdüze yolculuğun adıdır. Bu yolculuğu farklı bakış açılarıyla hem çekilir hem sürdürülebilir kılarız.

Bir metni birinin elinde saman kâğıdına, öbürünün elinde alev alev yanan ocağa; bir kitabı birinin gözünde ölü denize, öbürünün gözünde fırtınalı okyanusa dönüştüren sır, kişinin karakteriyle alakalıymış gibi gözükmese de gerçekte hürriyete olan sadakatiyle ilişkilidir. Kalabalıklar kendilerine hak veren kitapları okumayı severler. Kendi seslerini boşa düşürecek müziklere tahammül edemezler. Böyle olunca da okumak,

sonu gelmez bir kendini tekrarın, sağlaması yapılmaya yapılmaya büyüyen bir yanılgının kollarında değerini yitirmekle kalmaz, aynı zamanda duvarları özgürlük posterleriyle kaplı bir hapishaneye dönüşebilir. Evet, okumak bir hapishaneye dönüşebilir. Yollar simülasyon, ufuk yağlı boya, koku sentetik olabilir. Bu dört duvar arasında kendini özgür zanneden insan esaretin belki de en beterini yaşar. Çünkü onun bilinci gönyesini yitirmiş, tam da esareti hürriyetten ayırt edecek yerinden dumura uğramıştır. Güneş bütün ihtişamıyla yerinde durmaktadır lakin ondan istifade edecek gözler zedelenmiştir. Artık o kendi gerçekliğiyle baş başadır. Aldanışın en dokunaklı biçimi bu olsa gerek. Platon'un alegorik mağarasında hâlâ insanlar yaşamaktadır. Ellerinden ve ayaklarından zincirlenmiş insanlar, ışığa sırtlarını dönüp duvara karşı oturmaktadır ve nesnelerin duvara yansıyan gölgelerini yegâne gerçeklik zannetmektedirler. Gerçeği görebilmek için gözleri acıtan ışığa bakmak gerekir. Dünyanın ilk gününden beri bu böyledir: Bilmek acı verir.

Sadece tembeller değil korkaklar da zihinsel konforlarını bozmayı göze alamazlar. Aksine o konforu sürdürebilmek adına gerekirse gün gibi aşıkâr doğruların kolunu kanadını kırmayı yeğlerler. Gerçekte insan ve hayat, karşılıksız bir soru olarak birbirine bakar. Bu karşılıklı sessizliği "okuyarak" aşmaya yeltenenlerin göze alması gereken daha büyük bir sessizlik vardır. Cemiyetin gürültüsünden, planyasından, emniyet dairesinden uzaklaşmak ve basılacak taşları dürterek, yoklayarak seçmek; yeri geldiğinde devrilen sütunlar, çöken tabular, tutuşan hatıralar gör-

mek zordur. Ne yollar tek şeritlidir ne insan tek boyutludur ne de hayat ölüm kadar gerçektir. Bir kalbe binbir iniş çıkış, binbir telaş sığdıran Âdemoğlu'nun dünyadaki yolunu kısaltacak gizemli bir patika, büyüğü bir reçete yoktur. Mağaradan dışarı çıkmanın yolu, kitabın içinden sızan ışığa doğru yürümekten geçer. Bu yürüyüşte o göz yakıcı aydınlığa tahammül, gölgelerle hesaplaşmak ve kapıları tek tek yoklamak vardır. Her seferinde tam buldum zannederken kaybetmek, yeni baştan yola koyulmak, yeni baştan aramak vardır. Eskiler, aramanın bulmak kadar değerli olduğunu söylerlerdi. Kim bilir, herkesin "Buldum!" diye çığırtkanlık yaptığı bir çağda aramaya devam etmek güzel bir "bulmak" şeklidir belki de.

-
- 1 Cemil Meriç, *Jurnal 1*, İletişim Yayınları, İstanbul: 1995, s. 217.
 - 2 Tahir Alangu, *Ömer Seyfettin*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2017, s. 106.
 - 3 Ernest Hemingway, *Yazmak Üzerine*, Çev. Deniz Kurt, Altıkkırkbeş, İstanbul: 2015, s. 5.
 - 4 Arthur Schopenhauer, *Okumak Yazmak ve Yaşamak Üstüne*, Çev. Ahmet Aydoğan, Şule Yay., İstanbul: 2007, s. 37.
 - 5 Edith Wharton, *Kurgu Sanatı*, Çev. Ayşe Işın Kirenci, Büyüyenay Yayınları, İstanbul: 2021, s. 35.
 - 6 Lafcadio Hearn, *Okuma Üzerine*, Çev. Fırat Çakkalkurt, Çınar Yayınları, İstanbul: 2020, s. 13.

1 “Ömür dediğin...” diye başlayan cümleyi nasıl tamamlarsınız?

Ömür dediğin, geçiyor. Geç kalıyor. İnsan.

2 Hayatınızda olmazsa olmaz dediğiniz üç şey...

Sevgi, muhabbet, kalp.

3 Bir koku var sizi çocukluğunuza götüren, o koku nedir?

Gül lokumu. Hâlâ çok severim, iki bisküvi arası.

4 Şimdiki mesleğinizi yapmasaydınız ne yapmak isterdiniz?

Şimdiki mesleğimi yapmak için istediğim birçok şeyden vazgeçtim. Yine de belki, tiyatro. Kekeme bir Hamlet, ya da.

5 O kitabın/öykünün kahramanı sizi neden çok etkiledi?

Hikmet Benol, *Tehlikeli Oyunlar*. “Aa,” dedim her okuduğumda, “bu ben!” Sonra baktım ki öyle olmaklar bana yetmiş, mezun oldum.

6 Özlemek deyince aklınıza ilk gelen?

Yufka ekmeği kokusu. Oğlumun saçları öyle kokuyor. Neden, bilmem.

7 Hayatınızda “bu benim kırılma noktam” diyebileceğiniz bir ânınız?

Gogol’ün öykülerini okumuştum ilk kez, sonra ilk kez öykü gibi bir öykü yazdım, “Gogol ile Nasıl Tanıştım?” diye. Yıllar önce. Yıllar sonra, baktım, yazar olmuşum.

8 Tarihte bir olaya şahitlik etme imkânınız olsa hangi olayı seçerdiniz?

Rebiülevvel ayının çok sıcak bir pazartesi günü. Medine’de. Yolunu bekleyenler arasında olmayı.

9 Cevabını çok merak ettiğiniz bir soru...

Uyku olmasa, daha fazla yaşayabilir miydim? Daha fazla yazabilir miydim? (Rüyalar olsun ama.)

10 Kederlendiğinizde yaptığınız şey?

Yürümek ya da uyumak. Hayata kısa bir ara gibi. Geçelim, geçmiyor da gibi.

11 Hayatta rafa kaldırdıklarınız?

Çok şey, ama ara ara o rafı boşaltıp çöplüğe gidecekleri de ayırmalı. Raf çökerse, döndük başa.

12 Ruhunuzda iz bırakan biri?

Her sözü başka güzeldi, bambaşka: “Başkasına üstünlük taslamak için okunan kitap, şifa niyetine içilen zehir gibidir.” demişti mesela.

13 En sevmediğiniz özelliğiniz?

Erteliyorum, kendimle ilgili her şeyi. Başkası mutluydu ama kendim bir başkası olsa da onu da mutlu etsem, keşke. Zaman zaman.

14 Ruhunuz nereli?

Şehirli. Sokaklı. İnsanlı. Ama en çok, yazmaklı.

15 Gözünüzü kapattığınızda duyduğunuz/duymak istediğiniz o ses?

Çok eskilerden, belki de daha dün, kalabalıklar ama tek bir sestense sanki, ululardan ulu ozanların mısralarını meş ediyorlar.

16 Geçerken gördükleriniz...

İnsana bu ömür armağan edilmiş. Muhabbet olmalı, duyuş olmalı, tatlı dil olmalı, güler yüz. Sevmeden hiçbir şey yapılmamalı. Sevmeden, olmaz tüm olmayanlar zaten. Severek bakmalı, gördüklerimiz onlardır sade, bize kalan.

17 Bir notunuz var mı?

İnsana Hiç Rahat Yok Kendinden, çok güzel bir kitabın adıdır, aynı zamanda hep hatırlanmalıdır. İnsan kendini, en çok da kendinden, sakınmalıdır.

AYAKÜSTÜ SORULAR?

YALAVUZ VE KARDEŞLERİ

HÜSEYİN AKIN

“Yalanır” lakabını ilk duyduğunda sağına soluna bakmış hiçbir şey anlamamıştı. Acaba kimi kastediyorlardı bu lakapla? Kendisinin olma ihtimalini hiç düşünmüyordu çünkü. “Yağlı yemedim ki yalanayım.” diyordu kendi kendine. Asıl adı Yalavuz idi. Rivayete göre ataları yalnızlığı seven bir toplulukmuş. Topluluk dediğime bakmayın, o kadar geniş aile olmalarına rağmen onları hiç toplu gezerken gören olmamıştır. Köşelerine çekilir, ancak zaruri ihtiyaçları olduğunda birbirinin kapısını çalarlardı.

Yalavuz bu sülalenin belki de en yalnızıdır. Kendisinden büyük iki erkek kardeşi daha vardır. Birinin adı Olcay olmasına rağmen muhtemelen sığırtmaçlık yapmasından dolayı kendisine köyde, kasabada Kıvırtmaç olarak seslenilmekteydi. O da diğer kardeşi gibi bu yanlış telaffuzu etrafındakilerin hançerelelerine bağlar öyle çok ses çıkarmazdı. Soyadları da isimleri gibi farklı anlamlar çağrıştırmaktaydı: Denbilim.

Üçüncü kardeşleri Benner’in kasabada bir emanetçi dükkânı vardı. Kırmızı yazıyla “Emanetçi” tabelasının altında dükkân sahibinin adı yer alıyordu: Benner Denbilim. Bu tabelayı bir kez okuyanlar bir kez daha okur kaşlarını yukarı kaldırarak bir soru işaretine dönüşüp oradan ayrılırlardı.

Yalavuz Bey o kadar hayatın dışında idi ki kimse onunla ilgili bir anısını ya da yaşanmışlığını anlatmaz sa-

dece onun etrafa yaydığı havadis ve şayiaları konuşurdu. Kasaba camisinin çay ocağında ikindi öncesi toplanmış çay içen cemaat yine Yalavuz Bey’in ortaya attığı haberi konuşmaktaydı. Gazeteye ne hacetti, nasıl olsa Yalanır manşeti atmıştı. Birileri çıkıp tekzip etmediği sürece haber yedi köy sekiz kasabaya yayılırdı. Ağzında sadece sağlı sollu, biri alt biri üst iki dişi kalmış ihtiyar gevrek gevrek söylendi:

“Üç güne kadar esnafa, çarşıya pazara, konu komşuya borç yapanların borçları silinecekmiş. Elimizi çabuk tutmalıyız. Ben Müna’nın yalan-cısıyım. Geçen çay kenarında çakıl taşı toplarken Güleniaz Hanım’ın oğlu Müna, Yalanır’dan işitmiş.”

“Kasabada bir yığın Güleniaz var, sen hangisinden bahsediyorsun?” diye çıkıştı Şekva Çavuş.

“Şu bizim Güleniaz Sebetsiz var ya!” dedi ihtiyar, “Torunu çaydanlıktan düşüp boğulan.”

“Yok öyle bir şey.” diye karşılık verdi sesini yükselterek Şekva Çavuş, “Güleniaz’ın torunu olacak o çocuk şimdi kocaman delikanlı oldu, yaşıyor.”

Güleniaz Sebetsiz’in oğlu Müna Sebetsiz bir süredir çakıl taşı koleksiyonu yapıyordu. Dere suyunun en çok parlattığı çakıl taşlarını toplayıp bir bez torbada biriktiriyordu. O gün yine kimse kendisinden evvel kalkıp dere kenarından bu çil taşları toplamasın diye sabahın erken saat-

lerinde soluğu dere kenarında almış, kafasını bir ara kaldırıp baktığında Yalavuz’u yani namıdiğer Yalanır’ı görmüştü. Yalanır, yüzünü dereye doğru dönmüş sanki miting meydanında kalabalığa konuşur gibi yüksek sesle bir şeyler söylüyordu:

“Değerli Hazirun! Duyduk duymadık demeyin! Üç gün içinde eşe dosta, esnafa, çarşıya pazara borçlananların borçları silinecektir. Bu duyuruya, dere kenarında güneşlenmeye çıkmış kurbağalar kendilerini suya atarak karşılık verdiler. Bir de çakıl taşı toplamaya çalışan Müna Sebetsiz olduğu yerde kıpırdamadan bu haberi kafasına kaydetmişti. Belli ki çay kenarında dolaşan Yalavuz’un etrafını yılan sarar gibi yalanlar sarmıştı. Konuştuğu şeyin doğru olanla irtibatı kesilmişti. Son söylediği yalan her ne kadar göle karşı söylese de dalga dalga kasabaya ulaşmış ve bu yalanın ilk ravisi Müna Sebetsiz olmuştu. Üç kardeş sadece anadan babadan akraba değildi, aynı zamanda kötü huyları arasında da hısımlık vardı. Yalavuz yalanla ünsiyet kurmuş iken kendinden büyük diğer iki kardeşiyle de sözünde durma ve emanete hıyanet etme üzere akrabalık kurmuşlardı. En büyük kardeşi sığırtmaçlık yaparak geçimini sağlamaktaydı. Sözünde durma işini o kadar ileri götürmüştü ki asıl ismi olan Olcay’ın da aslında bir şeye olur deyip sonra caymaktan geldiğini iddia edecek hâle gelmişti. Köylü onun bu sözünde durma, çark etme durumlarını çok yakından görür fakat mesajını yine

Ağır olan hayatın kendisidir. Bir mr sırtımızda taşırız yaşamayı. Doğmak söz vermek, ölmek verdiğin sözü tutmaktır.

de incelikli olarak vermeye itina gösterirdi. “Sana güvenilirmez!”, “Sen dneksin.” deyip rencide etmek yerine ona layık ve de müstahak olduğu ismi vermişti: Kıvırtma! Çobanlık yaptığı meralardaki koyunlar bile onun sözünde durmadığının farkındaydılar. Koyunları ağıllarından meralara otlatmaya götürürken saça sola sapmadan düzgünce otlama yerine gidip huysuzluk yapmadıkları takdirde en lezzetli ve en güzel kokulu otlarla mkfatlandırılacakları ya da sıradan günlerde kasaplara sunulmak yerine mübarek Kurban Bayramı’nda kurban seçilerek ödül-lendirilecekleri sözünü verip verdiği sözü hemencecik unutuverirdi. Ne hayvanlar ne bitkiler ne de kâinatı bir saat gibi işleten unsurların hiçbirini verdikleri sözden caymazlar. “*Ne Güneş’in Ay’a yetişip çatması uygundur ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp gider.*” (Ysn, 36/40) Yörüngesini yitiren tek varlık insandır. Sözün de bir yörüngesi vardır, sözünde durmanın da.

Kasabada bir emanetçi dükkânı olan Benner, diğer kardeşleri gibi kimseyle konuşmaz, dili ile kimseyi rahatsız etmez, kendisine emanet eşyalarını bırakan kişiler onları geri almaya geldiğinde onlara ilgisiz davranır, bıraktıkları şeyin yerine başka bir şey vermeye kalkar, kimi zaman da müşteriler emanet verdikleri şeyi geri almaya geldiklerinde onu inkr ederdi. Bu inkr edişindeki pişkinlik insanı deli edecek cinstendi. “Benim emanetim nerede, cevap ver!” diyenlere tek kelime etmez iki kolunu yana salarak “Ben nereden bileyim?” mesajını verirdi. “Emanetçi” tabelasının altında onun adını, soyadını görenler ilk bakışta bir şey anlamasalar da bir müddet sonra Benner Denbilim isminin “Ben nereden bileyim?” savuşturmasının

kısaltması olduğunu şaşkinlıkla fark eder; haksız, hilebaz ve güvenilirmez kişilerin de kendilerine özgü bir işaret dili olduğuna hkmederlerdi.

Benner Denbilim emanetilikten çok para kazandı fakat bir kez bile emanete riayet etmedi. Sabahleyin valizini kendisine emanet eden kişiyeye akşamleyin geldiğinde o alışıldık işaret diliyle kollarını yana salarak “Ben nereden bileyim?” demekle yetindi.

Olcaı Bey de bu sığırtmaçlık işinden çok para kazandı. Gttğ koyunlar sözünde durdu, sürüden kopmayıp ağıllarına muntazam geri döndüler ama Olcaı Bey hiç sözünün durduğu yerde durmadı. Paraya para demedi belki, ama söz de onu adam yerine koymadı. Yalnız yaşadığını sandı, oysa yığınak yaptığı şeyler arasında kendine ayıracak bir dakikası olmadı. Kaybettiği sözünü bulmak için nerede boş bir yer görse orayı kazdı. Ayağını bastığı her yer enkazdı. Sözünden caymak için gerekçe bulamadığında önce kıvranmaya sonra kıvırmaya başladı. Gitgide kıvırmayı huy edinmeye başlamıştı. Sözü eğip bükmek g gerektirdiği için, menfaati kendisine nereyi işaret ederse oraya yöneldi. Gttğn sandı, güdüldüğünün hiç farkında olmadı.

Yalavuz yedi köy, sekiz kasabayı boşluğa saldığı denetimsiz yalanlarıyla borç içinde koymuştu. Millet onun yalanına kanıp sıfırlanacağına inarak önüne gelenden borç almış, sonra da borç yükü altında çaresiz kalmıştı. Tanıdıkları onun arkasından “Yalanır!” diye seslenirken o yalanla kendi arasında irtibat kuramadığından “yalanmak” kelimesinin peşine düşmüştü. Hâlbuki biraz kelimenin ruhuna nüfuz edebilmiş

olsaydı yalanmakta da bir yalan olduğunu, dilin değdiği yer ile değmesi gereken yer arasında, gerçek ile sahte arasındaki mesafe kadar fark olduğunu fark etmiş olurdu. Ne de olsa yalanmakta da bir yalan gizlidir.

Bu üç şahsın hikâyesi gün geldi mesellere konu oldu ve nesiller boyu anlatıldı. İnsanın dilini kullanmadan da bir günah işleyebilir, haksızlık yapıp adaletten sapabilir olduğunu büyükler küçüklere, yoldan gelenler yola çıkanlara ya da yoldan çıkanlara anlatıp durdular. Zulmün, haksızlığın ve kötülüğün her zaman alfabesi olmazdı. Yalan ile yanlış çok kolay koalisyon yapabilir ve halk içinde çok uyumlu biçimde yaşıyor intibai verebilirdi. Yalan da yanlış da bulunduğu yerde iz bırakabilirdi. Yalavuz Bey, Olcay Bey ve Benner Denbilim Bey kötülüğün sıradan olmayan örnekleri, kullandıkları sessizlik maskesiyle olağan kişilikler gibi ortalıkta dolaşabilirlerdi.

Yol Oğlu Hâdi ilk kez bir yazılı metinle tahkiye ederek meseleyi dile getirmeye çalışıyordu. Bir haftadır ağır grip geçirmiş ve yatağından çıkamamıştı. Yukarıdaki üç kişiyi okuyucularına tanıtarak yolculuğunu kâğıt üzerinde gerçekleştirmeyi denemek istemişti. İlk paragrafı yazdıktan sonra şöyle bir durdu ve “Yazmak konuşmak gibi değil.” diye söylendi kendi kendine. Yazmanın yorgunluğu gezmenin yorgunluğuna benzemiyordu çünkü. Gezerken ayaklarında kara sular birikiyor, yazarken zihninde yer altı suları harekete geçiyor, nehirler çağlıyordu. Kütüphanesinin üst rafına uzanıp *Sahih-i Buhari*’yi çekip aldı. İman bahsini açtı ve Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği hadis-i şerifin önce Arapçasını birkaç kez okudu. Sonra hadisin Türkçesini, mektup sıcak-

lığındaki metnin sonuna kelime kelime okuyarak yazdı:

“*Münafığın alameti üçtür: Konuşunca yalan söyler. Söz verince sözünde durmaz. Kendisine bir şey emanet edilince emanete hıyanet eder.*”

Hasta yatağının başındaki eşine yazdığı metni uzattı ve bu metni tüm memlekete postayla ulaştırmasını talep etti. Aklından, tüm memleket insanının adreslerine nasıl ulaşırım, diye bir soru geçse de eşine bunu yansıtmadı. Yol Oğlu Hâdi, eşinin hiçbir şey söylememesi karşısında yatağından hafifçe doğrularak mütebessim bir eda ile sormadan edemedi:

“Hatun, iyi güzel de tüm memlekete bu yazıyı kapı kapı nasıl göndereceksin?”

Eşi hiçbir şey söylemeden cevabı kocasından bekleyerek sustu.

Yol Oğlu Hâdi yattığı yatağın hemen kenarındaki sehpadan bir dergiyi alıp eşine uzattı. “Sen buraya gönder, onlar bunu nerelere göndereceklerini gayet iyi bilirler.” diye hatırlattı.

Yol Oğlu Hâdi’nin camiye yakın kitapçının önünden geçerken almayı ihmal etmediği bu dergi *Geçerken* dergisiydi. Bu derginin ismini de çok beğeniyordu. “Ömür gelip geçerken, sesler, görüntüler kapımızın önünden gelip geçerken; beynimize, kalbimize, kolumuza, bacağımıza yerleşen bir ağır görevini tamamlayıp geçerken... Her şeyde fânilik mektebinin ilk ders konusunu işliyor gibi oluyor insan.” derdi ve bunu sık sık tekrarlardı.

Ziyaretine gelen gençlerden biri bir gün kendisine kaç yaşında olduğunu sormuştu. Yol Oğlu Hâdi şöyle bir genci süzdükten sonra:

“Sen bil delikanlı, insanın bedeni yalan söylemez.” diye karşılık vermişti.

Genç özür dileyerek bir kez daha sormak istemişti:

“Efendim, bazı bedenler olduğundan daha genç gözükmez mi?”

“Gözükmez, insan bedenine karşı yalan söyler sadece.” diye cevap vermişti Yol Oğlu Hâdi.

Genç, oldu olacak birkaç soru daha sormaya kararlıydı, durmadı:

“Efendim, ölüm çok ağır değil mi?”

“Ağır olan hayatın kendisidir. Bir ömür sırtımızda taşırız yaşamayı. Doğmak söz vermek, ölmek verdiği söz tutmaktır.”

“Madem öyle neden sırtlandığımız bu ağırlığı üstümüzden fırlatıp atmıyoruz da bir ömür bu bedene hamallık yapıyoruz?”

“İnsana gerçek anlamda ağırlık veren şey mevcudiyetini bir yere oturtamadığı ruhudur. Beden ise her insana verilmiş bir emanettir. Bedeni hor görüp sırtımızdan fırlatıp atarsak emanete hıyanetlik etmiş oluruz.”

YERYÜZÜNDE TELAŞSIZ BİR BİLGE; KAPLUMBAĞA

GÜVEN ADIGÜZEL

Koskoca değirmi kabuk,
boz bulanık damalı bir hilkat evi,
belki üç yüzyıllık bir surat ve ayaklar,
ama nikâbını açıp da âfitâbını göstermede
fevkalade çekingen,
hatta merdümگیرiz bir sıfat bekçisi ruh.

Şule Gürbüz / Coşkuyla Ölmek

Oroku Saki (namıdiğer Shredder) tarafından öldürülen çok sevdiği ustası Hamato Yoshi'nin intikamını almak için, mutasyona uğramış dört kaplumbağayı savaş sanatıyla eğitmeye karar veren mutant bir fare. Hamato Yoshi'nin evcil faresi Splinter Usta'nın hikâyesi. Japonya'da başlayıp Amerika'da devam eden bu savaşı garipleştiren ilk şey, ana aktörlerinin yavaşlığı, sakinliği, masumluluğu simgeleyen kaplumbağalar olması elbette. Kaplumbağalardan Ninja yapma fikri çok çığınca duruyor. Ama yine de hızı, gücü ve savaşçılığı temsil eden bir elbiseyi, doğada bulunan en uyumsuz kumaştan dikme fikri, bu karşıtlıktan beslenerek de yolunu bulmuş olabilir. Kendini savunamayacak durumdaki zararsız bir canlının elinde kılıcıyla meydanda adalet dağıtmaya başlaması galiba iyi fikir. Hikâyemiz de çizer Kevin Eastman'ın evde otururken eğlence olsun diye önündeki kâğıda iki ayaklı, kollarında savaş aletlerinin bulunduğu bir kaplumbağa karalamasıyla ve işte Ninja Kaplumbağa diye dalga geçmesiyle başlıyor zaten.

John Steinback'in *Gazap Üzümleri*'nde, kaplumbağalar hakkında söylenmiş o en yalın hakikati Tom Joad'un ağzından şu sözlerle duymuştuk: "Ben çok kaplumbağa gördüm, hepsi de bir yere doğru giderler. Sanki akıllarına bir şey koymuşlar da oraya doğru gitmek istiyorlarmış gibi." Kaplumbağalar durmaz, yürürler sakin ve sükûnetle, varacakları men-

zil kendi yollarıdır aslında. Dünyada soyu henüz tükenmemiş en eski hayvanlardan biri olan kaplumbağaların ağırbaşlı yürüyüşleri, uzun yıllardır tabiatın bilgelik makamında olanca haşmetiyle devam ediyor. Evini sırtına alıp kâinatı adımlayan, kimseyle yarışmasa da hiç durmadan yürüyen, avlanmaya ihtiyaç duymayan ama daima bir yere giden bu kabuklu göçebeler, sürüngenler sınıfının masumiyet şubesini temsil ediyorlar. Sert kabuğunun içinde dünyanın her hâlini görmüş, ihtirastan, hırstan ve cümle zehirden arınmış, telaştan uzakta kendi yolunda yürüyen, uzun ömrünü sabrına borçlu bir kadim güzel. Kötülükle karşılaştığında kendi kabuğuna çekilmeyi bilecek kadar güzel üstelik. Hayvanlar âleminin kurban-derviş metaforuna en yakın üyelerinden biri. Yaşamak için acelesi olmadığı her hâlden belli. Evi bir ömür sırtında, yurdu yüküyle eşit. Usul usul, sakince toprağın tozunu alır gibi yürüyor, nazlı ayaklarında sabır.

Dostoyevski'nin, kaplumbağa ile hayalperest arasında kurduğu gerilim hattının anlamına, "hem ev hem hayvan" olarak gördüğü bu ilginç yaratık üzerinden ulaşması mühim. Daha dikkatli bakıldığında "hayalperest", kaplumbağaya benzer çünkü. Kendi evinin köşesinde, kabuğunda ve uzletinde her hayalperest biraz kaplumbağadır. *Beyaz Geceler* romanına gidebiliriz o hâlde: "Hayalperest -daha ayrıntılı bir açıklama gerekirse- insan değil-

dir de nasıl diyelim, bir ara türdür. Zamanının büyük bir bölümünü gözden uzak bir köşeye çöreklenmiş olarak geçirir, sanki gün ışığından bile saklanır ve bir kere bu köşeye çekildiğinde oraya iyice kıvrılır kalır, tıpkı salyangoz gibi; aslında bu açıdan hem ev hem hayvan olan o ilginç yaratığa, kaplumbağaya daha çok benzer. Neredeyse hep yeşile boyalı, isli, kederli ve sigara dumanına boğulmuş dört duvarını neden bu kadar sever sanıyorsunuz?"

Dünya Kaplumbağa Makamında

Kaplumbağalar yavaş mı? Fabl diliyle öyle. Bu namlarını, sırtlarında taşıdıkları kabuğun ağırlığından ziyade otçul olmalarının getirdiği rahatlığa borçlular aslında. Yavaşlık son tahlilde onlar için bir tercih sayılır yani. Avcı değiller, tetikte durmuyorlar, besin bulma zorunlulukları yok, üstelik açlığa çok dayanıklılar. Bir tehlike anında -çita kadar değilse bile- kendi ölçülerinde hızlı hareket etme becerisine sahipler. Nihayetinde her şey yeteri kadar hızlı; evet onlar bizim için çok yavaş. Dünyanın başı dönüyor, kaplumbağalar toprağı üzmek istemiyormuşçasına sekinetle atıyorlar adımlarını. Yaşadığımız çağda kaplumbağaların -bir imge olarak- gülünç görünmesi biraz da bundan; dalgınlığın bile hoş görülmediği bir tuhaflığın tam ortasında-yız çünkü. İçe dönük hayalperestlik tamam, peki ya flanör'lük? Benjamin'e gidelim: "1840'larda pasajlarda

kaplumbağa gezdirmek, bir süre için kibarlığın gereklerinden sayılmıştı. Flanr, kendini kaplumbağaların temposuna uydurmaktan hoşlanırdı. Eğer ona kalsaydı, ilerlemenin böyle adımlarla sürmesini isterdi.”

Zaten fabl ve öteki masalların, ince zekâsıyla *hırslı hız*’ı yenen *azimli yavaş*’ıdır kaplumbağa. Buradaki zekâ, kurnazlığı değil ders verici bilgeliliği simgeler. Kaplumbağalar birçok kültürde sabırları, zararsızlıkları ve uzun ömre sahip olmaları gibi geçerli sebeplerle bilgelik temsiliyle ilişkilendirilirler. Bu bağlamda Türk kültüründe de kutlu hayvanlardan biri olarak uğurun ve bereketin simgesi sayılmışlardır. Ayrıca uzun ömürlü, zırhlı, ağırbaşlı ve bilge oluşları devletin manevi gücüne de işaret eder. Bozkır kültüründe, kaplumbağalar gibi evi sırtında gezen göçerlerin özdeşlik kurduğu bu kutlu hayvan şifa kaynağı, iyi haberci ve bengilik motifleriyle meşhurdur. Uzak Doğu mitolojilerinde, kubbe şeklini andıran sert sırtı “gök” (yang), yumuşak alt kısmı ise “yer” (yin) olarak kodlanmıştır. Orta Asya diyarındaki kaplumbağa heykelleri, sırtındaki eviyle sabırla yeryüzünü dolaşan kadim bir hayvana yüklenen bütün bu anlamların toplamıdır aslında. Ve kaplumbağalar bir mucizedir, dişleri olmamasına rağmen çok sert cisimleri parçalayabilir, ses telleri olmamasına rağmen ses çıkartabilirler ve sırtlarında taşıdıkları şey kabukları değil, göğüs kafesleridir.

Sırtında Yurdu, Yükü Dünyaya Yakın

Sırtında nakkare adlı vurmali algısı ve buna bağlı boynundan sarkan mızrabı, arkasında kavuşturduğu

ellerinde tuttuğu neyi ve başındaki yemeni sarılmış ince klahıyla dikkat çeken, uzun kırmızı giysiler içindeki dervış görünümlü yaşlıca bir adamın; ayaklarının altında yaprak yiyen beş kaplumbağayla birlikte Bursa Yeşil Camii’nin st katındaki bir odanın ışık sızan penceresi önünde dikilirken resmedildiği o müthiş tablo. Osman Hamdi Bey’in 1906 tarihli *Kaplumbağa Terbiyecisi* (Kaplumbağalı Adam) adlı bu meşhur eserini bilmeyen yoktur. Hamdi Bey’in, Bağdat Valiliğine atanan Mithat Paşa ile birlikte vazife için Bağdat’ta bulunduğu sırada babasına yazdığı bir mektupta, bir dergide (Le Tour Du Monde) okuduğu yazıda Japonya’daki kaplumbağa terbiyecilerinden söz edildiğini anlatmasıyla tablonun gizemi biraz olsun çözülüyor aslında. Ressamın bununla birlikte, Lale Devri’ndeki “Sadabad Eğlenceleri”nde kaplumbağaların “bahçelerin aydınlatılması” vazifesi için, gece çöktüğünde sırtlarına mumlar dikilerek serbest bırakılmalarıyla ortaya çıkan ilginç manzaralardan etkilenmiş olabileceği de söyleniyor. Japon terbiyecilerin kaplumbağalara verdikleri eğitimi küçük davullarla ritim tutmak suretiyle tatbik etmelerini, sırtlarındaki tek mumla bahçelerde gezen kapıkulu kaplumbağalarıyla birlikte düşündüğümüzde, Hamdi Bey’in zihninde zengin bir etkileşim oluşabileceği muhakkak. Yine de o soru hep aklımızda: Tablodaki ikame edilebilir sıradan bir ayrıntıdan mı bahsediyoruz, yoksa bu tabloyu esrarengiz/unutulmaz yapan şey gerçekten kaplumbağalar mıydı?

Kaplumbağalar dünyayı kendi makamlarında adımlamaya devam ediyorlar. Kadim dünyanın en kı-

demli sakinleri. Kaplumbağa, has bir Türkçe; st kaplı bağa, dünyada turtle, Anadolu’da tosbağa, Triyas ağı’ndan beri kâinatın tanığı, Uzak Doğu’da gökyüzünün ve yeryüzünün sırlarını saklayan kara savaşçı, Kızilderili inanışında Büyük Tufan’ın ardından yaşamın ta kendisi, Göktürk Yazıtları’nın ana kaidesi, tasavvufta baki zaman, ebediyetin öteki adı; pldęnde prene dönüşmez, varlığıyla nazar eyler ve lse de kalbi sevdikleri uğruna atmaya devam eder... Cortázar’ın “Kaplumbağa ve Cronopio” adlı kısa öyküsüyle bitirelim: “Kaplumbağaların sürate hayran olduğunu söylemeliyim size ve bu çok doğal. Esperanzalar bunu bilirler ve umursamazlar. Famalar bunu bilirler ve çok gülerler. Cronopio’lar bunu bilirler ve bir kaplumbağaya rastladıklarında ceplerinden renkli tebeşir kutusunu çıkartıp hayvanın sırtına bir kırlangıç resmi çizerler.”

EĞRİ DİKİLEN FİDANIN GÖLGESİ DE DÜZ OLMAZ!

ayla aydemir

İnsan, dörtlüye koşar dünyada. Durduğunu zannettiği anda bile koşuyordur aslında farkında olmasa da. Peki nereye gider, nasıl karşılanır?

Dünya denilen koca bir han gösterilir, iki kapılıdır diye eklenir. Yol işaret edilir. Git denilir. Birazcık uyu, birazcık dinlen, rüyalar gör ve göç... Bu kadar mı?

Birçoğumuz yolun anlamını, yolculuğun maksadını unutsak da yol, diğer kapıya varıncaya kadar, uyan denilinceye kadar sürmektedir. Dünya, meselleri bol, oturağı çok bir durak... Ve fakat ana yurt değil. Asıl yurda varmak için uğrak hanımız, tarlamız, vuslat eşiği için arşınladığımız patikamız...

Sana diyorum ey aklım, sana diyorum ey kalbim! Düşün, hisset, anla diye sana yazıyorum ey kendim! Hepimiz başkasının söküğünü, yarasını, yamasını, yolunun eğrisini, gülünü saran dikenlerini görür, dillendiririz. Ama sen ey kendim ama sen, saçının karasını dökme saça yürüyorsun da künhüne vardın mı yolun, yolculuğun? Sıra sıra kandiller akıl çatımızda, yürek çatımızda. Üfleme gafil yanımla! Karanlıkta kalma, yolu şaşma! Yalnızca onların ışığında yürüyenler sağ salim varır menzile. Takılsa da ayakları, düşse kanasa da dizleri, alını ak, yüzü

açık varır o kandilleri söndürmeyenler, son eşiğe. Sımsıkı sarıl Allah'ın ipine ve o ipin seni taşıdığı her şeye, her hükme!

Vicdan; yola çıkarken sinemize yerleştirilen pusula. Vicdan çakmak taşı; kandillerin fitilini yeniden, yeniden tutuşturur. Kandildir adalet, kandildir merhamet, kandildir hak gözetmek, kandildir alın teri, kandildir doğru söz, kandildir emin olmak, kandildir kendine istediğini kardeşine de isteyebilmek, kandildir helal rızık derdi, kandildir yetimin gözleri, kandildir minarelerin sesi, kandildir bayrağın gölgesi, kandildir ananın babanın duası, kandildir her canlının kendi dilindeki zikri... Ey kendim, söndürme kandillerini, sımsıkı tut, köreltme çakmak taşını!

İstiyorsun ki herkes sana iyi dost olsun. Vefa mesela, ah ne çok yakışır insana! Etrafındaki herkes diğerkâm, ince, zarif, tatlı dilli, hâlden anlar olsun. Herkes dosdoğru, güvenilir, adil, emin olsun. Kendi nefesine dokunan yerde bile olsa şaşmasın terazinin kefesi. İstersin, beklersin elbet. Olması gereken de odur zira. İnsana yakışan odur. Geldiği yerin kokusunu, dokusunu üstünde taşıyan eşref-i mahlukat vasıflarıdır onlar. Rahmet pınarından doldurulan, ana yurdunda elimize tutuşturulan kırıbanın içinde-

ki sudur, dünya ateşinde kavrulmasın diye diller. Ya senin kırıban? Nerede, ne hâlde, kime derman? Testine su beklersin her kırıbadan ve fakat testin ne hâlde? Tutabilecek mi içinde? Çatlaklarını neyle sıvadın? Kirini, tozunu nasıl yıkadın? Aynaya baktığında ne kadarını görüyorsun kendi üstünde? Kendini tarttın mı başkasının terazisinde mesela? Sahi, dost olsan, ana olsan, baba olsan, evlat olsan, komşu olsan, işveren olsan, işçi olsan, eş olsan, esnaf olsan, müşteri olsan kendine, razı olur muydun kendinden? Elinden, dilinden, gözünden, hâlimden saçılan tohumlar çiçek açarmıydı içinde?

Sevgili kendim; dokunduğun, geçtiğin, kaldığın her gönül her yer bereketli bir toprak parçası. Attığın tohumlar yeşerecek, diktiğin fidanlar boy verecek. Yağmur eşit düşer toprağa ve toprağın sinesindekine can olur, unutma. Temaşa ettiğin bahçe senin; gölgesinde oturduğun, sırtını dayadığın senin! Niyet senin, amel senin.

Dünün gölgesi bugüne düştü; bugünün gölgesi yarına düşecek!

Eğri dikilen fidanın gölgesi de düz olmaz!

"SENDEN GERİYE KALIR YİTİRDİKLERİN"

SÜMEYYE ÖZGEN

Tanrım, hiçbir şey olmama imkân ver.

Simone Weil

Hiç kimseyi ayırıp seçmeden ısıttığını görüyorduk güneşin. Ve yağmurun herkes için indiğini. Sen ordaydın. Kimsenin fark etmediği bir yıldız ışığını yitiriyordu gökyüzünde, soğuyordu yavaş yavaş ve güzeldi hâlâ, çünkü sen ordaydın. Çayırların, denizlerin, dağların manzarasında, tan ağarırken tabiatın sessizliğinde, rüzgârın fısıltısında, önümüze boylu boyunca serilmiş toprağın göğsündeydin. Domur domur terleyen mor salkımlarda, üzüm bağlarında, bağ bozumlarındaydın. Bir rüzgâr esiyordu ve meyve ağaçlarından taçyapraklar düşüyordu savrularak. Bir meyvenin yeşil tomurcuğu başını gösteriyordu düşen çiçeklerin ardından. Çünkü sen ordaydın hâlâ ve düşmek öyle güzeldi o zaman. Bir tohum toprağın karanlığına gömülürken ve vakti gelip çatladığında, bir ağaca yahut başağa dönüştüğünde bir tohum, sen ordaydın. Toprağı işleyen çiftçiyle sabanın arasında nasır tutan el, senin elindi. Sürgünlüğümüzü, yurtsuzluğumuzu unutuyor ve dönüş yolunu aramayı bırakıyorduk çoğu zaman. Gün ışığında, ölü ağaçlardan ve taşlardan yonttuğumuz sağlam evler yapıyorduk kendimize, yeniden ve yeniden asırlardır. Elleri-mizle ağaçların, ellerimizle taşların arasında senin ellerin işliyordu yine de; bize rağmen ordaydın. Evlerimiz bittiğinde, zırhlarımızı kuşanıyor-

duk yaralanmamak için; güneşte parlayan çelik zırhlarımızı. Birbiri-mizde kızıl yaralar açmak için savaşa yürüyorduk kılıçlarımızla sonra. Galip gelenlerin de mağlup olanların da yanında yalnızca sen vardın savaş meydanlarından ayrılırken. Bütün günahların tohumunu içimizde taşıyorduk biz. Bakışlarımız, senin olduğun taraftan başka yöne kayıyordu çoğu zaman, yönümüzü şaşıırıyorduk. Günah, en çok da bakışların yönünü şaşırmasıydı. Oysa sen, bakışlarımızın kaydığı o yerde de vardın. Sürünerek içine sığındığımız o kabuklarda, duvarlarına gölgelerimizin yansıdığı karanlık mağaralarda kendi ruhumuzun karanlığına gömülürken uçtuğumuzu sanıyorduk biz, düşüyorduk oysa. Düşüğümüz yerdeydin. Parçalanan avuçlarımızda, kanayan dizlerimizde, yüzümüzde gözyaşından geriye kalan tuzda, acının bir mengene gibi ezdiği yüreğimizde, görünen ve görünmeyen tüm yaralarımızdaydı ellerin. Yeryüzünün bütün sevinçlerinde ve bütün mutsuzluklarındaydın sen. Ey kusursuz hakikat! Ey şeylerin içindeki hiçbir vakit kirlenmeyecek olan o yüce saflık! Düşerken de yükselirken de bizimlesin sen, acımızda ve neşemizdesin. Senin ışığın, neşeden ama en çok da mutsuzluktan yol bularak sızar ruhumuza. Çünkü senin merhametin, neşeden daha çok ıstırapta ve mutsuzlukta gösterir

kendini. Simone Weil'in dediği gibi: "Tanrı'nın merhameti mutsuzlukta ışıldar; onun avunmaz acılığının ta dibinde, merkezinde..."¹

Kara badem gözleriyle, büyük çerçevesi gözlüğüyle, mermer gibi solgun yüzüyle, karışık kıvrırcık siyah saçlarıyla, zayıf ve telaşlı elleriyle, bol kıyafetleriyle, topuksuz ayakkalbalarıyla, uzun eteğiyle, koyu renk ceketleriyle etrafındakilere başka bir varlık âlemindeymiş gibi görünen, belki de bir yük gibi omuzlarında taşımayı istemediği için kendi güzelliğini bu şekilde gizlemek isteyen mistik kadın, en yakın dostunun tabiriyle "güzelliğin enkazı"; Simon Weil. O delici bakışlarını, kendi üstünden çekip yeryüzünün güzelliğine çeviren, gözlemleyen, düşünen ve henüz üç yaşındayken bile kelime bilgisi ve anlatım gücüyle çevresindekileri şaşkınlığa uğratan deha. Ailesinin imkânlarına rağmen henüz küçücük yaştayken bile lükse gösterdiği reddedici tavırla; otuz dört yıllık yaşamı boyunca yokluk içinde olanlarla, perişan hâldekilerle, hastalarla, dışlanmışlarla, terk edilmişlerle, hiç tanımamasına rağmen kayıtsız kalamadığı, kendini asla ayrı tutamadığı başkalarının acılarıyla kurduğu duygusal bağla; her koşulda insanlara yönelttiği insanüstü empati yeteneğiyle ve onlarla dayanışma içinde olma iradesiyle dolu olan ve

bunun karşılığında yalnızca “İnsanların kalbinde onlara hiçbir sıkıntı yaratmayacak şekilde yer edinmeyi isterim.”² diyebilen merhamet dolu derin ruh. Hepsinden ötesi, dünyayla arasında büyük bir yarıлма, bir kopma başlatan; geri dönüşsüz, tesellisiz, karanlık bir zindan gibi ruhunu kaplayan o büyük mutsuzluğun içinde beyaz bir zambak gibi telaşsızca açılıveren tertemiz, saf bir kalp.

Onu, hayatı boyunca beklediği kurtuluşa hazırlayan şey işte o büyük mutsuzluğudur. Karanlığında çatladığı, filizlendiği, serpildiği mutsuzluk; on iki yaşından beri, tahrip edici bir acıyla kendini sürekli hatırlatan hem fiziksel hem de ruhsal olarak içine düştüğü yakıcı ıstırap. Mutsuzluk; “Ruhum ve bedenim bölünmüştü sanki. Mutsuzlukla bu temasım gençliğimi öldürmüştü. (...) Dünyada çok mutsuzluk olduğunu iyi biliyordum, ben de buna yakalanmıştım. (...) Hiçbir şey beni bundan ayırmıyordu, çünkü geçmişimi unutmuştum gerçekten ve hiçbir gelecek beklemiyordum, bu yorgunluktan sonra hayatta kalma olasılığını pek hayal edemiyordum.”³ diye anlattığı, dünyayı ve içindeki her şeyi anlamsızlaştıran, nesneleştiren cüzzam. Mutsuzluk; ruhu kuşatan, onu en derinine kadar mühürleyen şiddetli, dirençli ve sürekli hâliyle ıstıraptan ve basit bir acıdan çok daha fazla, çok daha başka, çok daha kendine özgü bir şey. Mutsuzluk; hem ruhen hem bedenen kopmak dünyadan, “...hayatın köksüzleşmesi”, “...ölümün az ya da çok yumuşatılmış bir benzeri”,

acı, ıstırap hatta neşe karşısında bir devinimsizlik hâli, kayıtsızlığın soğukluğu. Çünkü o, bütün sevgilere ve bütün arzulara karşı yıkıcı bir güçle duygusuzluk zehrini zerk eder ruha yavaş yavaş. İçimizdeki Tanrı’yı da yok kılar, derin bir karanlığa iter O’nu ve sevicek hiçbir şey kalmamıştır artık. Oysa sevicek hiçbir şeyin kalmadığı bu koyu karanlıklarda yine de sevmeyi bırakmazsa ruh Tanrı’yı, kalbin küçücük bir kısmıyla da olsa sevmek arzusunu sürdürürse eğer, işte o zaman Tanrı bir gün kendini ona gösterecektir, der Simone Weil. Çünkü mutsuzluk, ilahi bir mucizedir; çünkü “Tanrı, mutsuzlara doğru inmekte acele eder. Bir can rızaya hazır olur olmaz, en kötüsü, en sefili, en biçimsizi olsa bile, Tanrı bu can arasından bakıp mutsuzları dinleyebilmek için ona atar kendini.”⁴; çünkü “Ruhun (...) çığlığını artık susturamadığı nokta-

ya kadar tahammül eden bir sevgiye tutulursak, sevmekten vazgeçmeksiniz o noktada kalabilirsek, sonunda artık mutsuzluk olmayan, sevinç de olmayan bir şeye; esas olan, asıl olan, saf olan, duyulur olmayan, sevince de acıya da ortak olan, Tanrı sevgisi denen o sevgiye ulaşırız. O zaman sevincin Tanrı sevgisiyle temas etmenin tadı olduğunu, mutsuzluğun da bu temasın acılı olduğunda açtığı yara olduğunu ve aslında sadece temasın önemli olduğunu, biçiminin ise önemli olmadığını biliriz.”⁵ Çünkü neşe de ıstırap da bizimle başka dillerde konuşan Aşk’ın armağanıdır bize. Öyleyse, sevgiliden gelen haberin yanında, habercinin kaba yahut kibar oluşunun bir ehemmiyeti var mıdır?

Simone Weil, ruhunu kaplayan o büyük mutsuzluğun içinde hayatında ilk kez kendisinden çok daha

Günah, en çok da bakışların yönünü şaşırmasıydı. Oysa sen, bakışlarımızın kaydığı o yerde de vardın.

güçlü bir Şeyin önünde diz   kt    nde, o hakiki saf güzelliği ilk kez hissettiğinde yani, ilahi aŐki hissetmenin imk nını da kavrar. Tanrı, o saf güzellik, ilahi aşkın tohumunu bırakıp gitmiŐtir kalbine. Mutsuzluk yakıcı bir çukur olmaktan çıkmış bir bekleyiŐe dönüşmüştür artık onun için; ne zaman  alınacağı bilinmeyen, belki de hiç  alınmayacak bir kapının yanında bir gün yeniden çalınacağını umarak bir ömür sürecek bekleyiŐe. Evinin  n n  her gün süpürerek, ruhunu onun temasına layık olmak için arındırarak, gözünü bir an bile kapıdan ayırmadan, hiçbir sesin dikkatini dağıtmasına imkân bırakmadan, her Şeyden vazgeçerek, dünyadan ve içindekilerden koparak, k ks zleŐerek, yalnızca O'nu arzu ederek hiçbir Şeyin sarsamadığı bir dinginlikte, o tesellisiz mutsuzluğun içinde O'nun, kurtuluŐun bir kez daha gelmesini sabırla, sadakatle beklemek... Bizi yükseltecek olan Şey budur ona göre, çünkü, "Eyleme geçmek daima kolay; beklemek zordur."⁶

Bu bekleyiŐin içinde, O'na olan arzuyla çatlar ve büyümeye başlar içimizdeki tohum. Biz farkında olmadan dallanıp budaklanır içimizde; yerin üstündeki suların damla damla sızıp yerin altında gömülü ırmağı çoğaltması gibi... Güneşin, bir bitkinin damarlarında akışı gibi... Ama acılı bir büyümedir bu. Çünkü "ben"in ölmesini ve ilahi aşkın kalpte büyümesini arzu etmek, onu boğan ayrık otlarını kendi ruhundan ve bedeninden acı çekerek s kmeyi, yaŐamın bütün ısırmarlarına çıplak ve savunmasız olarak kendini sunabilmeyi, yaralanmayı ve mutsuzluğu göze alabilmeyi gerektirir. Kaygının ve korkunun aşka d n Őebilmesinin önündeki en büyük engel, bu ilahi aŐkı kirletmeye meyilli olan "kendilik sevgisi"dir.⁷ işte bunu fark etti-

Đimizde yavaş yavaş büyür tohum, o büyüdükçe ölür içimizdeki "ben" ve bir tek O kalır geriye. Her Şey olan Tanrı ruhu bütünüyle kapladığında "ben"  ekilir aradan, "ben" o sonsuz saf aşkın içinde erir ve yok olur, geriye yalnızca O'nun hakikati kalır; bu, ruhun ölümü yani uyanıŐıdır. Bir yoksula merhametle değdiğinde gözlerimiz, bizim gözümüzden bakan O'dur artık. Bizim ellerimizin aracılığıyla O sarar yaraları. Bizim ruhlarımızın aralığından bakarak seyrederek kendini, ki O'nun güzelliğini parça parça olmadan seyredebilecek yalnızca O'dur.

"Bedeninin  l m  ruhunun ölümünden önce olan kişiye ne yazık! AŐkla dolu olmayan ruh kötü bir ölümlü ölür."⁸ der Simone Weil. Öyleyse ne mutlu bedeni ölmeden önce ruhunu  ld rebilenlere! Ne mutlu ölmeden önce ölenlere! Ne mutlu o sonsuz aşkın içinde "ben"ini yitirebilenlere! Rabbim, senin varlığın karşısında hiçbir Şey olmamıza imkân ver.

1 Simone Weil, *Tanrı'yı Beklerken*,  ev. Kenan Sarıalioğlu, Fol Kitap, Ankara: 2020, s. 170-171.

2 Simone Weil, *Yerçekimi ve Tanrı'nın L tfu*,  ev. M. Mukadder Yakupoğlu, Mor Yay., Ankara: 1999, s. 15.

3 Simone Weil, *Tanrı'yı Beklerken*,  ev. Kenan Sarıalioğlu, Fol Kitap, Ankara: 2020, s. 152.

4 Simone Weil, *a.g.e.*, s. 31.

5 Simone Weil, *a.g.e.*, s. 171.

6 Palle Yourgrau, *Simone Weil*,  ev.  mid Gurbanov, Ketebe Yay., İstanbul: 2019, s. 44.

7 Simone Weil, *Allah AŐkı  zerine Düzensiz DüŐünceler*,  ev. Orkun Elmacığil, Ketebe Yay. İstanbul: 2018, s. 11.

8 Simone Weil, *Yerçekimi ve Tanrı'nın L tfu*,  ev. M. Mukadder Yakupoğlu, Mor Yay., Ankara: 1999, s. 61.

@ dursunalitokel dalitokel

“Büyük ruhlar farklı çağlarda, farklı dillerde, farklı tür ve şekillerde sanki hep aynı şeyi söylüyorlar.”

DURSUN ALİ TÖKEL

SÖYLEŞİ
SELMA MAŞLAK

Divan edebiyatı, eski Türk edebiyatı, klasik Türk edebiyatı... Adına ne dersek diyelim, bin yıldan fazla devam etmiş bir edebiyatımız var. Nasıl ki her metin anlaşılacak için U. Eco'nun tabiriyle "örnek okur"unu bekliorsa hayattan kopuk olmakla suçlanan bu edebiyatımız da örnek okurlarını bekliyor. Peki, örnek okur olmak için işe nereden başlamak gerekir? Ahmet Hamdi Tanpınar bunun nasıl bir yöntemle olacağına

dair bir ipucu veriyor bize, "Shakespeare'e hazineye girilir gibi girilir." diyor. Biz kendi edebiyatımıza, bir Fuzuli'ye bir Baki'ye, hazineye girer gibi girebiliyor muyuz? Mimar Sinan'ın taşla yaptığını Baki kelimelerle yapmıştır, diyebiliyor muyuz? Öyle görünüyor ki hakikati çalınmış bir edebiyat var karşımızda. Yıllarını bu alana vermiş çok kıymetli Dursun Ali Tökel Bey ile çalınan bu hakikatlerin peşine düşüyoruz bu ay.

Klasik Türk edebiyatımızın maalesef genelgeçer yargılarla yaftalanmış bir bahtsızlığı var. Karahanlılardan başlatacak olursak yaklaşık bin yıl devam eden bu edebiyat, Tanzimat’tan sonra bir köşeye atılmış, hayat ve hakikatten kopuk olmakla suçlanmıştır. Dursun Ali Bey, otuz yılı aşkın süredir bu edebî metinlerle iştiğal eden biri olarak bize açıklayabilir misiniz, gerçekten klasik Türk edebiyatı hayattan kopuk mudur?

Bir şeyin bir şeyde veya bir yerde olmadığını söylemek için iki şeyi iyi bilmek gerekiyor: Birincisi, olmadığını söylediğimiz şeyi iyi bilmeliyiz, ikincisi de olmadığını söylediğimiz şeyin olmadığını iddia ettiğimiz yeri iyi bilmeliyiz. Bir şeyin “yok”luğunu ispat etmek neredeyse imkânsız gibidir, ama bir şeyin varlığını iddia ve ispat etmek çok daha kolaydır. Mesela biri diyor ki, evde iğne yok. Yahu bütün evi kıyı bucak aradı da mı bunu söylüyor acaba ki bu da çok zor bir ihtimaldir.

Bunun gibi “Divan şiirinde hayat yok.” diyen insanın da iki şeyi çok iyi biliyor olması lazım. Birincisi “divan şiiri” nedir, onu çok iyi bileceksiniz ki mevcut şartlarda bu mümkün değil, zira “divan şiiri” diye adlandırdığınız şey bir defa asla divanlardan ibaret değil, hatta mesneviler yanında divanlar azınlıkta kalır. Yani şimdi siz, sayıları binleri bulan divanları, sayıları on binleri bulan mesnevileri vesair eserleri, onlarda mündemiç yüzbinlerce mısraları, beyitleri inceleyip hayata rastlamadınız da mı böyle bir iddiada bulunuyorsunuz? İkincisi divan şiiri dediğimiz edebiyat çağlarının “hayatını” çok iyi bileceğiz. Şimdi biz divan şiirinin yazıldığı çağların hayat tarzını çok iyi biliyoruz da mı bu iddiayı ileri sürüyoruz? Bu mevcut şartlarda mümkün mü? “Muhteşem Yüzyıl” dizisi yayınlanırken tarihçiler pek

çok itirazlarda bulunmuştu. Bazıları şunlardı: Eğer sarayda kadınlar o kıyafetle gezseydi hepsi zatürreden öldü. Padişahlar öyle mum ışığında, ailesiyle romantik yemekler yemezlerdi, güvenlik gereği daima yalnız yerlerdi vb.

Osmanlı Dönemi romanları yazanların sergilediği pek çok cahiliyet, o dönemlerin hayatını ne kadar tanıdığımızı ortaya koyuyor: XIII. yüzyıl romanı yazanlar, çok daha sonraları Amerika’nın keşfiyle dünyaya yayılan patates, domates, patlıcan yediriyorlar dervişlere...

Bir edebî eserin hayattan kopuk olması mümkün mü? Eğer Fuzuli şiirlerinde füzelerden, uçaklardan veya kil tabletlerden, çivi yazısından bahsetseydi hayattan kopuktu derdik. Öte yandan şair imge yaratmak için muhakkak somutlamalarda bulunacak demektir ki o somutlamalar da kendi etrafındaki dünyanın nesneleridir ve bu anlamda hayattan kopuk olmak bir sanatçı için imkânsızdır, muhaldir.

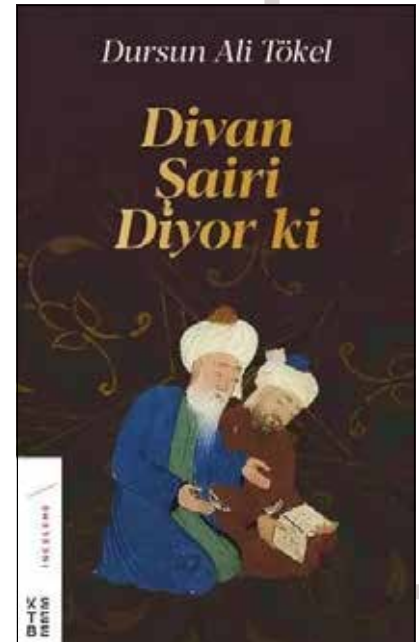
Kendileri bu büyük edebiyattan kopuk olanlar, bu edebiyata hayattan kopuk diyorlar, mesele budur.

Klasik Türk edebiyatı, divan edebiyatı, eski Türk edebiyatı... Edebiyatımıza neden farklı isimler verme gayreti içine girmişiz de sadece Türk edebiyatı dememişiz? İtalyanlar, eski İtalyan şair Dante, İngilizler, eski İngiliz şair Shakespeare demiyorken biz neden divan şairi Fuzuli diyoruz mesela?

Eski zamanlarda adamın birisi eşinden boşanmak için mahkemeye müracaat etmiş. Kadı, adama “Kaç yıllık evlisiniz?” diye sormuş. Adam da “On yıllık evliyiz.” demiş. Kadı tekrar sormuş: “Hanımınızın adı nedir?” Adam da “Bilmiyorum.” demiş. O zaman Kadı Efendi kızmış: “İnsan on yıllık hanımının adını bilmez mi?” Adam biraz da korkuyla cevaplamış: “Valla Kadı Efendi

insanın geçinmeye niyeti olmayınca adını da merak etmiyor işte!”

Birisi tarih, kültür, inanç, gelenek ve göreneklere sevmeyecekse bir kulp buluyor işte. Osmanlının tarihine, kültürüne, alfabesine, dil ve eğitim sistemine karşı çıkıp da edebiyatını sevecek hâlleri yoktu elbette. Fuzuli kendisine “Ben Fuzuli, divan şairiyim.” demiyordu. Âşık Ömer kendisine “Ben Âşık Ömer, halk şairiyim.” demiyordu. Yahya Kemal Nedim’i de Fuzuli’yi de Karacaoğlan’ı da hep “âşık” olarak anar. Onlar “aşkın şairi” idiler, hatta doğrudan “âşık”tılar. Yahya Kemal’e göre “halk” da “divan” da “tekke” de aynı büyük ummana akan ulu ırmaklardı. Bu edebiyatlarla arası hoş olmayanlar bunları bölük pörçük ettiler. Birine divan edebiyatı dediler, birine halk edebiyatı dediler, birine tekke edebiyatı dediler, birine âşık edebiyatı dediler. Sanki bunlar birbirine karşıymış gibi gösterdiler. Bu büyük edebiyatı benimsemeyelim diye her tedbiri aldılar. Sonuçta her şey dediler ama bunlara bir türlü “Türk edebiyatı” diyemediler. Bunu diyemeyince de maalesef bu büyük hazineden zerrece nasiplenemedi-

ler. Çünkü benimseyemediğiniz şey sizin olmaz. Bu yüzden Tanpınar hayıflanarak der ki: "Avrupa'da edebiyat, vizyonlarıyla kesintisiz devam eder. Ama biz tarihimizi beş defa kestik. Kendimizden beslenemiyoruz." Beslenemeyenler kimi, nasıl besleyebilecek ki?

Oğuz Atay *Günlükler*'inde "Biraz okumalıyım gibi geliyor bana. Eski Türk edebiyatı ile ilgili..." der. Edebiyat, özellikle de eski edebiyat sadece estetik bir obje midir, yoksa onun tarihsel, toplumsal kültürel başka işlevleri de var mıdır? Oğuz Atay'ın eski Türk edebiyatını okumaya gereksinim duyması nasıl yorumlanabilir?

İnsanlığı derinden etkilemiş büyük sanatkarların en önemli özelliklerinden biri de "hikmet"i; insanı derinden kuşatan "anlaşılmazlık" ve "gizem"i'nin peşinde olmalarıdır. Divan edebiyatının en baş düşmanlarından biri olan Nurullah Ataç, kendisi deli gibi divan şiiri okurken bu edebiyatın yasaklanmasını da canıgönülden arzuluyordu. Soranlara da şöyle diyordu: "Eski şiirimizi, divan şiirini, bilirsiniz, severim, çok

severim. Bir yandan da kızarım ona, onu sevdiğim için kendime kızarım. Kapatmalıyız artık o edebiyatı, büsbütün bırakmalıyız, unutmalıyız, öğretmemeliyiz çocuklarımıza. Onu sevdikçe, Fuzuli, Baki, Naili gibi şairleri okuyup bir tat duydukça, çocuklarımıza da belleteceğiz, sevdireceğiz diye uğraştıkça Doğulu olmaktan silkinemeyeceğiz, kurtulamayacağız, Batı acununa gerçekten karışamayacağız." (*Karalama Defteri*, YKY, s. 97)

Nurullah Ataç'ın sözünden anlıyoruz ki gençler bu edebiyatı okursa ruhsal ve geleneksel köklerine bir aşinalık kesbedebilir, maazallah onu sevebilir! Bu çarpık düşünceyi dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir kimseye izah edemezsiniz. Düşünsenize, İngiltere'de Shakespeare'i yasaklıyorlar sebep olarak da İngiliz gençlerinin onu sevmeye ihtimalini gösteriyorlar! Böyle bir facia olabilir mi?

Sadece kendisini değil, hayatının romanını yazdığı *-Bir Bilim Adamının Romanı-* hocası Mustafa İnan da klasik edebiyatımızı pek ziyade seven, sürekli Fuzuli ve sair şairlerimizden beyitler okuyan birisiydi.

Oğuz Atay'ın bu aziz hocasının teselli dünyasında kendisine de bir sığınak bulduğu anlaşılıyor. Divan şiirinin hikmetini bir hediye, bir armağan gibi ruhlara serpiveren görkemli dinginliğine, bütün mustarip ruhların en emin limanlarından birine bir yol arıyordu demek ki.

Yahya Kemal bile, daha otuzlu yılların başında şunu demişti: "Türklerin manevi bir hayatı varken bir edebiyatları da vardı. Ne zaman bir manevi hayatımız olursa o zaman yine bir edebiyatımız olacak."

Demek ki biz bu sözün söylendiği zamanlarda maneviyatımızı ve dolayısıyla edebiyatımızı kaybetmiştik. O büyük ruhlar da edebiyatımızın olduğu zamanlara iltica ediyorlardı.

Sadece bu değil tabii ki; bilindiği gibi Oğuz Atay'ın en büyük hayallerinden, projelerinden biri de "Türkiye'nin Ruhunu" adlı bir roman yazmaktı. Bunun için pek çok not da biriktirmişti ama ömrü vefa etmedi, çok genç yaşta kaybettik onu. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra bin yıllık çağın ruhunu sadırlardan satırlara döken o büyük edebiyatımızı bilmeden "Türkiye'nin Ruhunu"nu yazmak mümkün olabilir miydi? Tabii ki hayır.

Onun bir sözü vardır: "Hiç şiir okumamış kadar kötüsünüz!" Demek ki "kötü olmamak" ya da "kötü kalmamak" için elzem olan şiirin nerede olduğunu çok iyi biliyordu.

Dursun Ali Bey, *Divan Şairi Diyor ki* isimli kitabınızda şöyle bir cümleler var: "... zamanla fark ettim ki bütün kitaplar sanki el birliği etmiş, bir tek kitabı açıklamak için yazılıp duruyordu." Sizi böyle bir kanaate vardır şey nedir? Bu meseleyi biraz açabilir miyiz?

Sadi'yi okuyorsunuz, Mevlana'yı, Yunus Emre'yi ya da Fuzuli'yi, Shakespeare'i, Nabi'yi, Karacaoğlan'ı, Âşık Ömer'i veyahut da Şeyh Galip'i, Goethe'yi, Tolstoy'u, Dosto-

“

... zamanla fark ettim ki bütün kitaplar sanki el birliği etmiş, bir tek kitabı açıklamak için yazılıp duruyordu.

yevski'yi, Borges'i, Yahya Kemal'i, Tanpınar'ı, Sezai Karakoç'u okuyorsunuz, bir bakıyorsunuz, bu büyük ruhlar farklı çağlarda, farklı dillerde, farklı tür ve şekillerde sanki hep aynı şeyi söylüyorlar. İnsanın gizmine, anlaşılmazlığına, karmaşıklığına, ıstırap ve sevinçlerine, arayıp da bulamadıklarına, bulduklarını aradıkları zannettikleri andaki hayal kırıklıklarına; mutluluğun dışarıda değil, insanın ancak içinde bulunabileceğine... Bunlar tesadüf olamaz elbette. Yunus Emre'nin dediği gibi: "Cümle şair dost bahçesi bülbülü." Fakat bunu anlamak için çok geniş bir okuma yelpazenizin olması lazım.

Tabii ki bu mesele Ömer Hayyam'a atfedilen şu ezeli hakikat dışında okunmamalıdır. Ömer Hayyam bir gün Batlamyus'un astronomiye dair kitabı olan *Magistos'u* okuyormuş. Birisi ona ne okuduğunu sormuş. O da "*Magistos'u* okuyorum" dememiş de şöyle söylemiş: "Evelem yenziru ile's-semâi ayetinin tefsirini okuyorum." Ne müthiş bir cevaptır! Yani Ömer Hayyam'a göre, müşrik ve putperest bile olsa Batlamyus'un yazdığı astronomi kitabı "Onlar göklere bakmazlar mı?" ayetinin bir tefsiri idi. Hakikaten de öyle değil mi?

Dede Korku'ta Boğaç Han'ı kırk günde iyileştiren çiçekten, altın yapraklı, dokuz köklü mübarek kayın ağacından bahsedilir; divan şiirinde lalenin bağrındaki siyah leke sevgiliden kalan bir hatıradır ya da Yunus Emre "Hep baharlar açılır, tespîh okur çiçekler." der. Şüphesiz bunun gibi pek çok örnek, klasik Türk edebiyatında tabiatın maneviliğini gösterir. Günümüz edebî eserlerinde tabiatın yerini sorarsam ne dersiniz? Bir ağaca ya da bir çiçeğe olan bakış değişmiş midir? Kadim medeniyetlerin temel ilkelerinden biri olan tabiatın maneviliği, modern insan için bir anlam ifade ediyor mu?

Gözden ırak olan gönülden de ırak oluyor işte. Modern edebiyatçımız ne kadar tabiatla iç içe ki eserine oradan imgeler devşirsin? Klasik şairlerimiz; şehirlisi olsun, kırsalda yaşıyanı olsun tekkede veya medrese meskûn olanı olsun tam da tabiatın kucağında idi. Fuzulî'nin çiçeklerle olan muhabbeti Karacaoğlu'dan az değildir ve hatta imgece belki daha da fuzûndur.

Modern edebiyatçı devasa kentlerde, insanın artık bir nesne hâline geldiği şehirlerde anlatsa anlatsa ancak bir kaldırımda ayakta kalmak mücadelesi veren bir "ot"u anlatabiliyor. Bir duvardan nasılsa başını çıkarabilmiş bir çiçeğin "zafer"ini kutluyor. Bunları laf olsun diye söylemiyorum. Yaşayan en büyük hikâyecimiz olan Mustafa Kutlu'nun "Dürbünlü Çiçek" hikâyesinin şu son cümlelerinden mülhem söylüyorum:

"Derenin şırıltısı kesildi. Rüzgâr sustu.

Kuşlar, ağaçlar, bulutlar, meyveler, serviler, tepeler, dağlar her şey, her şey kayboldu. Ortada hiçbir şey kalmadı. Hiç.

Bir çocuk, bir eflatun kahkaha çiçeğinin dürbününden bakmış ve bir serap görmüştü. Hepsî bu..."

"Rüya", Doğu nazarında hem kutsal hem gizemli, gerçek dünyayı işaretleri ile yönlendiren bir alan. Batı içinse bütünüyle aynı şeyleri söyleyemiyoruz. Orada hayatın dışına itilen rüya, sanırlar şeklinde yorumlanıyor çoğu zaman. Bu durumun edebiyata yansımalarını sorsam ne dersiniz?

İnsanın, kimine göre bir hadis, kimine göre de Hz. Ali'nin bir vecizesi olan "İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar." sözünü duyunca, bırakın edebiyatı, hayatın bütününe rüya dışında düşünmesi imkânsız hâle geliyor. Sadece edebiyatımız değil, hiçbir şeyimiz rüyadan

bağımsız değil. Biz, rüyayı bir sanrı olarak düşünen Batılı toplumların esiri olmazdan evvel "*Sahih rüya, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden biridir.*" hakikatiyle bize büyük bir müjde veren Peygamberimizin ümmetiyydik. Hamdolsun hâlâ ümmetiyyiz ama bu büyük hakikat pınarından koptuk.

Tarihte pek çok büyük eserin yazımı hep rüyalara atfedilir. İbni Arabî, tarihin en tartışmalı eserlerinden biri olan ve üzerine onlarca şerhler yazılan *Füsusu'l-Hikem* adlı eserini Peygamberimizin ona rüyasında bir ikram olarak verdiğini ve bunun üzerine yazdığını söyler. Dante *İlahî Komedya* adlı Batı medeniyetinin en mühim eserlerinden birini, bir rüya âlemi sadedinde, yakaza hâlinde kaleme aldığını söyler.

Niyazi-i Mısri, Yunus Emre'nin "Çıktım erik dalına anda yedim üzümü" mısraı ile başlayan meşhur şathiyesi için yazmış olduğu eşsiz şerhinin doğruluğunu Yunus Emre hazretlerine rüyasında tasdik ettirir. XVII. yüzyıl şairlerimizden Veysi, I. Ahmed'i bazı konularda uyarmak ister. Bunun için de *Habname* adlı eseriyle rüya âleminde yaşamış olduğu bir macerayı kurgulayarak anlatmayı seçer. Bu müthiş eseri okuduğunuzda kurgulanmış görkemli bir rüyalar silsilesi ile baş başa kalırsınız. (Keşke bunun filmi çekilse, Ya Rabbi ne ihtişamlı olurdu!) Daha sonra Namık Kemal'in ve Ziya Paşa'nın *Rüya* adlı eserleri, hiciv geleneğini kurgu rüyalarla devam ettirir.

Shakespeare'e atfedilen bir söz var: "Hepimiz rüyaların yapıldığı mad-dedeniz." Artık rüya hangi mad-deden yapıldı ise! Edebiyatı -ya da hayatı diyelim- rüyadan ayırdığınız zaman elimizde sadece bir ceset kalır.

Divan şiirindeki mitolojik unsurlara dair oldukça ilgi çekici çalışmalarınız var. Hocam bu kapsamda size bir kuşu,

“Hüma” kuşunu sormak istiyorum. Sembolik kuşlar içinde adıyla sıkılıkla geçen bu kuşun divan şiirinde yüklendiği anlamlardan ve bu anlamların günümüz diline yansımalarından bahsedebilir misiniz?

Yer ve zaman kısa, mesele hayli uzun. Kültürümüzde çok kadim inançlardan biri de Hüma kuşu ile ilgili olmaktadır. Bir gün bu kuşun metaforik anlamıyla ilgili sırlar dolu kıssayı bana babam anlatmıştı. Ona da şeyhleri anlatmış: “Hüma kuşu gökte uçar, hiç yere konmaz. Peki bu kuş nasıl neslini devam ettirir? Tabii ki yumurtlayarak. Ama o yumurtlayınca yumurtası da yere düşer ve yok olur. Buna mâni olan nedir? Kuş yumurtlar ve hemen yere doğru düşmekte olan yumurtasına nazar eder. Bakışını yumurtadan bir an bile koparmaz. Onun bakışları sonucunda yumurta nazar ile çatlar ve içinden çıkan yavru da başlar uçmaya. Eğer Hüma kuşu yumurtadan nazarını bir an bile koparsaydı yumurta yere düşüp paramparça olurdu.” Daha sonra Şeyh Efendi müritlere soruyor: “Şimdi buna aklınız pek yatmadı değil mi?” Peki bu kıssa niye anlatılıyor biliyor musunuz? Bu kıssa bir misal olsun diye anlatılır. Neye misal? İşte tıpkı bu kuşun hâli gibi Allah da âlemden nazarını bir an çekse, âlem helak olur. Şeyh de müridinden nazarını bir an çekse mürit helak olur. Hüma kuşu kıssasından murat budur.

Bu kelimenin kültür ve edebiyatımızda eşsiz tecellileri vardır ki bunun için müstakil kitaplar lazım. Padişahlar ve onların çeşitli eylemleri için kullanılan “hümayun” kelimesi de “kutlu, mübarek” anlamına buradan neşet eder. Hüma’nın gölgesi bir insanın üzerine düşse o kişi ebedî saadete kavuşur, ama padişahların taçları bu kuşun yuva yaptığı yerdir; yani onlar ebedî saadetin simgeleridir.

Hüma’sı olmayanlar da kargalarla idare ederler vesselam.

Son olarak divan şiirinde mühim bir yeri olan aşağıdaki efsanevi şahıslara dair ilk aklınıza gelenleri birkaç cümleyle ifade etmenizi istesem neler söylersiniz?

Asaf: Süleyman Peygamber’in veziri. Vezirlik makamının ebedî ve şaşmaz sembolü. Satrançta vezir taşı ve insanda akıl! Asaf’ı kendine vezir edenin sırtı yere gelmez, akli kendine vezir edenin sırtı yer görmez!

Circis: Tam da Yunus Emre’nin dediği şu sözün hakikati olan kişi: “Her dem yeniden doğarız.” Circis, rivayete göre bir peygamber veya veli. Kendi çağının Nemrut’u/Firavun’u tebliğe gidiyor, onu kabul etmeyip öldürüyorlar. Sonra dirilip tekrar geliyor, bir daha öldürüyorlar. Her seferinde dirilip karşılına dikiliyor. Şehitler ölmez, onları öldürdük zannederler ama onlar bir daha ölmemesine hep yeniden dirilirler ve vakti saati geldiğinde yine karşılına dikilirler.

Azer: Peygamber evladın, yani Hz. İbrahim’in kâfir ve müşrik babası. Bu da gösteriyor ki hidayet Allah’tandır. Allah, zalimden âlimi, âlimden de zalimi yaratmaya muktedir. Hidayet bizim dileğimiz ve talebimizle olmaz. İnsanların iç âlemini ancak Allah bilir.

Dahhak: İran mitolojisinin, omuzlarından çıkan iki yılanı beslemek için her gün onlara insan beyni yediren zalim hükümdarı. Şeytan bir gün kılık değiştirerek gelir ve Dahhak’ın omuzlarını öper. Oradan iki yılan çıkar, Dahhak dehşete kapılır. Şeytan bu sefer başka bir kılıkla gelir ve o yılanların şerrinden korunmak istiyorsa onlara her gün iki insan beyni yedirmesi gerektiğini söyler. Firdevsi’ye göre şeytanın amacı yeryüzünde bu usulle insan neslini yok etmektir. Dahhak, zulmün ve gaddarlığın sembolüdür ama bizim

şairlerimiz der ki: Dahhak ile anlatılan hikâyeyi boş zannetme, senin “yılan nefsin” de her gün seni yemeye çalışmakta onun şerrinden nasıl korunacaksın, ona bak!

İskender: Dünyayı fetheden büyük cihangir, ama kendisini fethedemeyen zavallı!

Malik-i Derya: Bizim bugün “deniz kızları” dediğimiz varlıklar. Ve bizim bugün yine “afet” dediğimiz kelimenin kaynağı olarak yaratıklar. Denizcilerin korkulu rüyası sirenler!

Sokrates: En iyi bildiği şeyin bilmediği olduğunu söyleyerek bir şey bildiğini zanneden nobran kibirliğin yüzüne birer Osmanlı tokadı nakşeden kahraman! İnsanın ne kadar çok şey bilmediğini anlaması için o kadar çok şey bilmesi gerekiyor ki! Bu yüzden “cehalet”in ne olduğunu ancak âlimler bilebilirler. Çünkü cahil, bilmeyen değil, bilmediğini bilmeyendir. Bilmediğini bilene de âlim derler.

Ferhat: Ferhat, “Buna âlem-i imkân derler / Olmaz! Olmaz! Deme! Olmaz, olmaz.” diyen divan şairini sonuna kadar haklı çıkaran kahramandır.

-Şirin’e kavuşmak için dağ mı devrirececek?

-Deviririz abi!

-Hedefe gidebilirsin ama, ama çok engel aşman gerekir!

-Aşarız abi!

-Bana bu mesele imkânsız deme! İmkânsız olmasa mesele olmazdı!

Mecnun: Biz, kendisini akıllı zanneden fânî zavallıların “deli” zannettiği, aklın maksadı hasıl etmeyeceğini anladığında akli var edenin aklına sığınan dünyanın en “akıllı”sı.

İŖTE O SAHNE!

Derleyen: **Sema Yani**

“Ya Rabbi! Seni kendime vekil yapıyor, azametinin karşısında yüzümü yere sürüyor, uğrunda cihat ediyorum. Ey Allah’ım! Niyetim halistir, bana yardım et... Biz ne kadar az olursak olalım, onlar (Bizanslılar) ne kadar çok olurlarsa olsunlar, bütün Müslümanların minberlerde bizim için dua ettikleri şu saatte kendimi düşman üzerine atmak istiyorum. Galip gelirsek arzu ettiğimiz sonuç gerçekleşmiş olur, yenilirsek şehit olarak cennete gideriz. Bugün burada, ne emreden bir sultan ne de emir alan bir asker var; ben de içinizden biri olarak sizinle birlikte savaşacağım; benimle gelmek isteyenler peşime d şs nler, istemeyenler serbestçe geri dönebilirler.”

Sultan Alparslan*

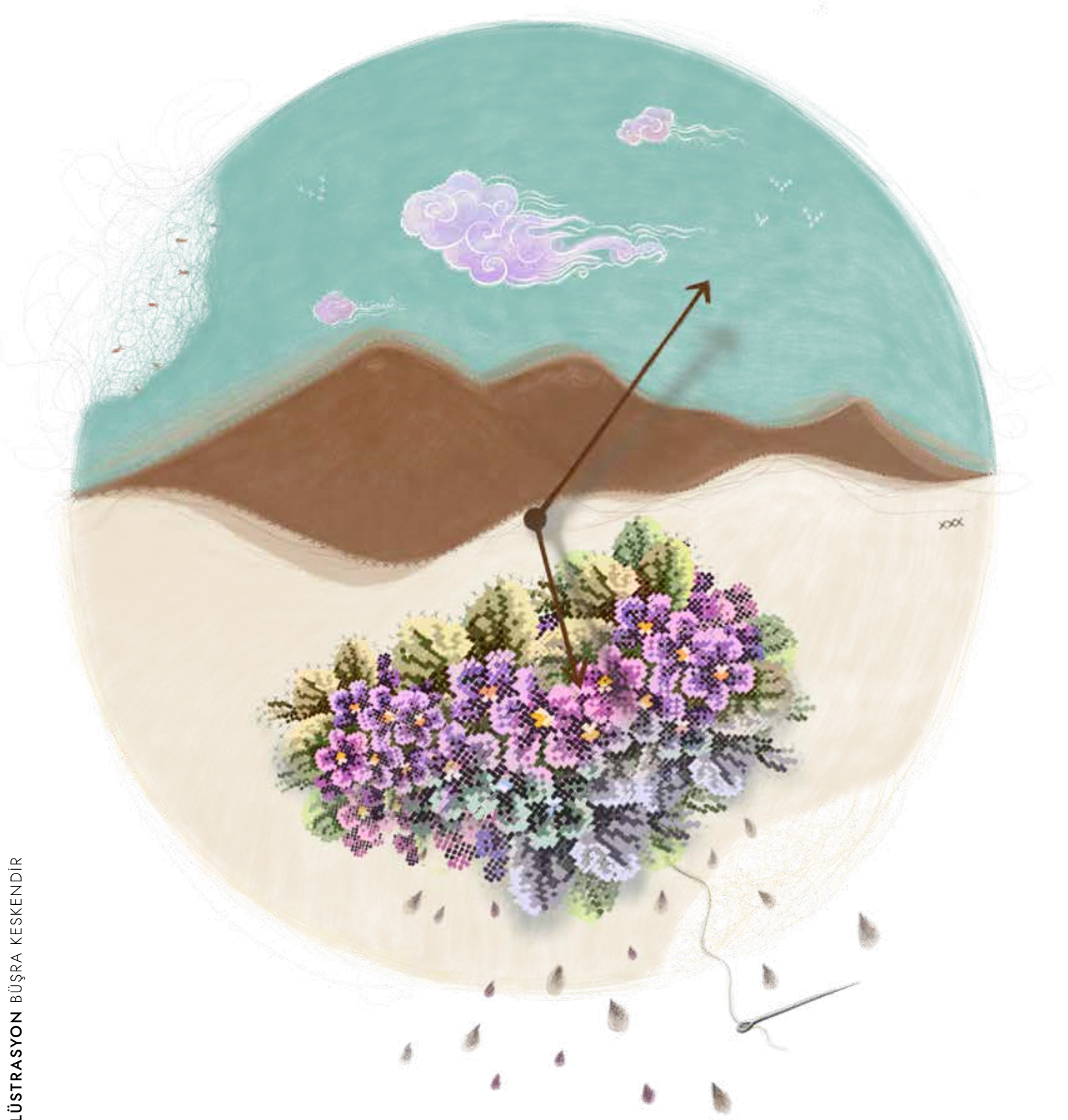

*Sultan Alparslan, Büyük Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarıdır. Çok cesur, yiğit anlamında "Ebu Şüca"; kudret, azamet sahibi "Adudüddeve"; devletin pazusu, koruyucusu anlamında ve adaletinden dolayı "Sultanü'l-Adil"; komutasındaki askerlerin zaferiyle sonuçlanan Malazgirt Zaferi'nden sonra aldığı "Ebu'l-Feth" gibi birçok ünvanla anılmıştır. Malazgirt Savaşı, Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında yapılan ve Türklere Anadolu'nun kapılarını açan meydan muharebesidir. 200. 000 kişilik Bizans ordusuna karşılık, 50. 000 kişiden ibaret olan Selçuklu ordusunun Turan Taktiği'ni uygulandığı ve Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğrattığı bu muharebe, Türk ve dünya tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturur. Yukarıdaki metin, 26 Ağustos 1071'de cuma namazını kıldıktan sonra, "Ölürsem kefenim olsun." dediği beyaz bir elbiseyle askerinin karşısına çıkan ve ilk hücumu başlatan Alparslan'ın o ünlü konuşmasından alınmıştır.

İKİ YARIM HİKÂYE

KADİRİYE YEŞİL YURT

İLLÜSTRASYON BÜŞRA KESKENDİR

Mavi elbiseli, beyaz yüzlü kadın balkona çıktı. Cezayir menekşelerini, küpelileri, camgüzellerini suladı. Sandalyeye oturdu, gözü-nün görebildiği en son yere kadar manzarayı seyretti. Bir sıra şeftali, bir sıra zeytin ağacı dikilmiş uzun çizgileri yaklaşık üç dönüm takip etti. Tepelere doğru uzanan diğer meyvelikleri, bulutsuz göğü özenle izledi durdu. İnsana tatlı bir uyusukluk veren kokuları içine çekti, burası sanki cennetten koparılmış bir gülün taze yaprağıydı.

Bir süre daha öylece kaldı. Sonra mutfağa geçip pişen yemeklerin altını kapattı. Fırında peynirli patlıcan, papara, ocakta şevketi bostan, akıtma ve fava... Hepsi hazırды. En değerli misafiri beklemek üzere... Kendine bir bardak demli çay doldurdu, masadaki bademli kurabiyelerden de alıp verandaya döndü. Her yudumda bir meyve kokladı, her lokmada bir renk... Gülüşmeler duydu, tatlı çekişmeler... Çaydan bir yudum da kocası için içti, kurabiyeden bir ısırık da onun için... Bu rengârenk kokuların ortasında siyah beyaz bir şeyler hissetti, yüreğinin ta ucunda bir yer sızladı. Yalnızlıktı bu. Belki uzaklık, belki gariplik, belki gurbet. Adı her neyse!

Onu kaybettiğinde henüz yirmi beş yaşında, başı dimdik tazecik bir çiçektir. Ölüm çok uzaklarda,

çok çok uzaklarda sanki hiç gelmeyecek bir misafir gibiydi. Birlikte yaşlanacaklarından emin hülyalara dalar, küçük beyaz bir ev, önünde şeftali ağaçlarının tüttüğü bahçe, şen şakrak çocuklar hayal ederdi. Ahşap pervazlar mutlaka dantelli, kanaviçeli perdelerle kaplanacak, halılar el dokuma, döşemeler otantik olacak, çardağa giden yolun kenarlarına ahududular ve ortancalar dikilecek, akşam fenerleri unutulmayacak, belki kınalı bir kuzu, belki paçalı bir tavuk bu resme eşlik edecekti.

Ah! Bu güzel hayallerin üstünden neredeyse yirmi yıl geçmişti. Her şey daha dün gibi aklıdaydı. Kocası çok iyi yüzme bildiği hâlde rüzgârlı bir günde Mudanya'nın serin sularına yenik düşmüştü. Genç adam, boğulmak üzere çırpınan küçük bir kız çocuğunu fark edip kurtarmış ancak kendisi mavi dalgalarda kaybolmuştu. Dalgıçlar cesedi günlerce aradıktan sonra çok uzaklardaki bir kayalığın derinliklerinde bulmuşlardı. Kaygıdan, korkudan gözlerini kırpmamayı, yüreğe düşen kor gibi ateşi, boğaza tıkanan acı yumrunun ne demek olduğunu ilk defa o zaman anlamıştı. O uzaklarda bildiği ölüm, ayağının tozuyla gelip başkөşeye çökmüş, dünya gözünden düşmüştü. Üç günlük dünyanın daha ilk gününde eşinden, yol arkadaşından ayrı kalmıştı. Hayaller artık dipsiz sulara yüzüyor, günler, aylar,

yıllar birer birer değerini yitiriyordu. Elbette unutmadı bütün bunları ama alıştı. İnsanın fıtratına narince işlenen bu alışma hissi iyi ki vardı! Yoksa ilk gün duyduğu acıyı sonsuza dek taşıyamayacağını farkındaydı. İnsan sevdiği birini kaybettiğinde yüreğinde kırk mum yanarmış. Her geçen gün bunlardan biri söner, yalnızca kırkuncu mum ölünceye kadar parlaklığını korurmuş. Onun da yüreğinin kırkuncu odasındaki kırkuncu mum hiç sönmemiş; rüzgâra, fırtınaya tutulmamış, sakın sakın yanıyordu.

Gıcırdayarak açılan demir bahçe kapısı onu geçmişten çekip çıkardı. Sevinçle aşağı baktı. Gelen Nadide idi. O, zambaklar gibi ıssız bir yuvada açmış, narin, kırılğan incecik bir kızdı. Nadide'yi evlat edindiğinde çocuk daha beş yaşında bile değildi. Eşi öldükten sonra evlenmemiş ama çocuk neşesiyle dolu bir ev hayalinden de vazgeçmemişti. Kolu kanadı kırık kuşlar gibi üzgün vakitler geçirmişti. İşte Nadide, o günlerde gelen değerli, sükûnet verici bir hediye gibiydi.

Genç kız, anne ve babasını hayal meyal hatırlıyordu. Aslında buna hatırlamak da denmezdi. Kendine anlatılan hikâyeleri kafasında evirip çeviriyor, gerçek resimlere dönüştürüyordu. Konuşmayı çok seven, daima gülen, şen şakrak bir anne,

**İnsan sevdiği birini
kaybettiğinde
yüreğinde kırk mum
yanarmış. Her geçen
gün bunlardan biri
söner, yalnızca kırkinci
mum ölünceye kadar
parlaklığını korurmuş.**

sessiz ama sevecenliğini mimikleriyle gösteren müşfik bir baba! Kendine bakan canlı, parlak gözler, annesinin yasemin kokan saçları, babasının yanağındaki ben, rengârenk balonlarla, hediyelerle bezeli doğum günleri ve aniden yalnız kalması, ailesinin nereye gittiğini anlayamaması... Beş yaşındaki bir çocuğun zihninde daha ne kalabilirdi ki? Yıllarca çocuğu olmayan bu anne babanın evine gelen neşe uzun sürmemiş, acı bir trafik kazasında Nadide onları kaybetmişti. Böylece göklerde yazılan kader, biri beş diğeri yirmi beş yıllık iki yarım hikâyeyi bütün kılmış, birleştirmişti.

Nadide, o küçük kız büyümüş, çiçeği burnunda tazecik bir hekim olmuştu. Bursa'da çalışıyor hafta sonlarını ya da izin günlerini ona annelik yapan, ailesinin yokluğunu hiçbir zaman hissettirmeyen kadının, Meliha Hanım'ın yanında Mudanya'da geçiriyordu. Nadide, kanaviçeli perdelerin ardında ya da verandada kendini bekleyen şefkat dolu o bir çift gözü hiç aklından çıkarmaz, eve gelmekte acele ederdi.

Meliha Hanım, Nadide'yi kendisi doğurmamıştı ama anne olabilmek için illa doğurmak gerekmediğini çoktan öğrenmişti. Onu sevgiyle, şefkatle bağrına bastı. Şeftali kokularının sindiği küçük beyaz evinde çocuğu, adına yakışır şekilde narin bir çiçek gibi yetiştirdi. Artık Nadide, Meliha Hanım'ın hayatta en korktuğu yerdi; hastalandığında başını beklemiş, düştüğünde kalkmasını öğretmiş, arkasında koca

bir çınar gibi durmuş, hem gölge hem cesaret, hem anne hem de baba olmuştu ona. İşte şimdi emeklerinin karşılığını alıyor, büyüttüğü ağaç meyve veriyordu. Nadide'nin hürmet dolu bağlılığı, yumuşacık sesi ve tatlı bakışları Meliha Hanım'ın gururu, sevinci oldu. Böylece iki yaralı kalp el ele verip yıllar içinde geçmişin acı izlerini sildi. Şerrin içinde bir hayır gizlendiğini belki de en iyi onlar anlamıştı.

Meliha Hanım ve Nadide hasretle kucaklaştılar. Meliha Hanım, anneliğin en çok kendisine yakıştığını geçirdi içinden, Nadide'nin gözlerinde doğruladı bu sevgisini. O anda Nadide de belki evlatlığın en çok kendisine yakıştığını düşünüyordu, annesine aldığı hediyeleri çantasından çıkarırken...

İştah açıcı kokular çoktan evin her yanını sarmıştı. Sevgi ve hasret dolu bir yaz sofrasına doğru kol kola yürüdüler, balkona çıktılar. Meliha Hanım başını göğ'e kaldırdı. Bembeyaz bulutlar güneşi kapatmış, serin bir ikinci vakti vadediyordu.

BİR FİLM

Sizin küçükken hiç köpeğiniz oldu mu? Benim olmuştu. Hayvanla insan arasında nasıl bir bağ kurulabileceğini görmüştüm. Liseye giderken Sivas'ın Kangal ilçesinin bir köyünde misafir edildiğimiz evin köpeği ile ilgili müthiş bir kurtarma hikâyesi dinlemiştim. Evin köpeği Kangal çok uzakta, tarlada çalışan evin erkeğinin traktörün altında kaldığını hissediyor, evdekileri bir şekilde alıp tarlaya götürüyordu. Hikâyeyi dinlediğimde hiç şaşırmamıştım buna. Anlatılan köpek Kangal'sa bu zaten olağandı. İnsanla köpek arasında müthiş bir sadakat bağı kurulabilir mi dersanız, *Hatchi*'yi mutlaka seyredin derim. Çünkü gerçek bir hayat hikâyesi bu. 1920'lerde Japonya'da geçiyor. Adı Hatchi olan köpek her sabah sahibi olan profesörü istasyona kadar götürüyor, akşam da aynı yerde bekliyor. Bir gün profesör dönmüyor; üniversitede kalp krizi geçirip ölüyor. Köpek yıllarca o istasyona gidip beklemeye devam ediyor. İnsanın bile göstermediği bir vefadır bu. Köpek deyip geçmemek gerekir.

BİR AĞAÇ

Ağaçlara şiirler yazılmış, şarkılar bestelenmiş, türküler yakılmış. İnsan var olduğu günden beri ağaçla birlikte bir hayat yaşamış. Kimi ağaçlar için efsaneler söylenmiş; doğruluğuna herkes inanmış. Osmanlı ile çınar arasındaki "bağ"ı hepimiz biliriz. Hani Osman Bey'in gördüğü o rüyadaki ağaç, bir çınar idi, dalları üç kıtaya yayılıyordu. Sonra rüya hakikat olmuştu. Rüyası görülmeyen şey de zaten hakikat olmazdı. İşte yaşı Osmanlıyla yaşıttı olduğu söylenen bir çınar ağacı var Bursa'da: İnkaya Çınarı. Uludağ'a çıkarken hemen yol üzerinde bulunan İnkaya Mahallesi'ndeki bu çınarın dalları sadece üç kıtaya değil, on üç koluyla dört bir yana uzanıyor. Türkiye'nin en ulu ağaçlarından biri olan İnkaya Çınarı muhtemelen dünyadaki sayılı ağaçlardan da biridir. Yolunuz düştüğünde altına oturup mutlaka bir çay içiniz.

ÜÇ TAVSİYE CENGİZHAN ORAKÇI

BİR KİTAP

Bizim eskiden çok güzel şehirlerimiz vardı. O şehirler içinde insanımız, meydana getirdiği kültürünün içinde son derece mutlu bir şekilde yaşıyordu. Teknoloji ve onun şeytani buluşları bütün silahlarını kuşanıp geldiğinde ise çark birden farklı dönmeye başladı; şehirlerimiz ve içindeki insanlar da değişti. İşte o değişimden önceki zamanları yaşayan Mitat Enç, bu kitapta kendi şehrini canlı hikâyeler şeklinde tablolaştırmış. Ama bu öylesine bir tablolaştırma değildir; her bir hikâye Türkçenin ölümsüz bir anıtı olarak dikilmiş âdeti. Arı duru bir Türkçe sizi sarıp sarmalıyor kitapta. *Uzun Çarşının Uluları*, *Beş Şehir*'le birlikte okunması gereken bir kitap.

KADAR BASİT Mİ?

ORHAN GAZİ GÖKÇE

Basitlik heves işidir. Heveslendiği kadar tutar işin ucundan basitliğe teşne insan. Hevesi kaçar kaçmaz da yüzüstü bırakır, kaçar. Kolaya kaçma ustalığıdır çünkü basitlik.”

İnsan, bazı yönleriyle birçok şeye muktedirken bazı yönleriyle tamamen çaresiz ve savunmasızdır. Zorlukları göze alıp mücadele etme azmine sahip olan insan en çok basitlik yahut bayağılıklar karşısında çaresiz kalır. Çünkü karşısında mücadele edebileceği, galip geleceği esaslı bir rakip yoktur. Ne yapsa boşunadır basitlik karşısında. Basitlik yahut bayağılık pasif, zararsız bir vaziyet gibi görünse de aslında inatçı ve boğucudur. İnsanın bütün gücünü kurutmaya yeminlidir sanki. Arsız bir sarmaşık gibi sarmalar onu dört koldan. Görünmez elleriyle aklı ve mantığı fel ederken pişkinliğiyle de dünyaya geldiğine pişman eder muhatabını. Sözün bir tesiri kalmaz. Haklısınızdır, ancak haklılıktan delirtir sizi.

Tutunamayanlar'da Oğuz Atay şöyle diyor: “Kötülükten ancak kötülük çıkar. Bayağılık insan ruhunu öldürür.”¹ Basitliğin sarmalına kapılmak bir ruh cinayetidir. Basitten basit doğar. Basitlik pervanelerine elinizi, kolunuzu kaptırdığınız zaman bu döngüden çıkmanız zorlaşır. Basitliğin egemen olduğu ve övüldüğü bir çağa ayak uydurmak ise şahsiyetini korumak isteyenler için en büyük züldür.

Karşı konulamaz basitlik ya da bayağılık sarmalı içinde insanın bir tutamağı var mıdır, sorusu akla gelir ister istemez bunca yergi ifadesinden sonra, haklısınız. *Jane Eyre*'de Charlotte Brontë şiire işaret ediyor bu soruya cevaben: “Şiir mi batacak? Sanat mı silinip kalkacak yeryüzünden? Hiçbir zaman! Basitlik mi alacak onların yerini? Ne münasebet! Hayır.”² Sanat, en temel tanımıyla dolaylamadır. İnsan da dolaylama kabiliyeti sebebiyle basitlik yahut bayağılığın balığından kendini kurtarabilir ancak. Nitekim şiir, sere serpelikten, pespayelikten, dar-madağnıktan kurtarır kelimeleri. “O kadar basit değıl bu işler!” diye haykırır yüzüne budalaların. Evet, bu kadar sert ve soğuktur haykırışı şiirin.

İsmet Özel, *Kırk Hadis*'te “İslam, bizim dünya hayatı içinde basitlik ve çaresizlik durumlarına bir teslimiyet göstererek cevap vermemizi önler.”³ ifadesini kullanır. Şair, biraz da bütün basitlikler karşısında ciddiye-ti savunan adam demektir, öyle ya! İslam, öz itibarıyla düşkünlük yurdu olan bu dünyada insanı bataklıktan, bayağılıktan kurtarma, basite ve kolaya kaçmaktan alıkoyma

konusunda bir nasihattir. Nasihat kelime anlamı itibarıyla yakınlık ve samimiyete işaret eder. Laubalilik, lakaytlık her ne kadar bu samimiyeti paasından çekip dursa da hakiki nasihati ehli bilir ve anlar.

Basitlik, çaresizliğin içine hapseder, “Ne yapabiliriz ki bu işler böyle!” yılgınlığını zerk eder damarlarına insanın. Onu hareketsiz bırakır. Olanla yetinmenin, ortalamaya razı gelmenin kârına göz diker hâle getirir. Daha iyi olmanın tüm imkânlarını ise zayi eder. Bu yüzden zillet, basitliktedir.

Basitlik deyince akla gelen bir diğerkavram ister istemez sadeliktir. Bazen sadelik kılıfına girmeye zorlar kendini basitlik. Sadeliğin içini de sulandırır böylece. Hâlbuki sadelik ihlasla alakalıdır. Yani halis bir niyetin neticesidir. Katıksızdır, tamdır ve kendilik bilincini içerir. Bu yönüyle sadelik, basitlik ve bayağılığın zıddıdır. Bile isteye vazgeçme yahut seçme iradesini gösterir çünkü sadelik. O sebeple sade insan düşünürken ferasetli, işlerken isabetlidir. Basit insan iradesini iptal ettiğı, rüzgâr nereden eserse oraya savrulduğu için fırsatını buldukça her sofraya

garnitür olmaya teşnedir. Nitekim basitlik heves işidir. Heveslendiği kadar tutar işin ucundan basitliğe teşne insan. Hevesi kaçar kaçmaz da yüzüstü bırakır, kaçar. Kolaya kaçma ustalığıdır çünkü basitlik.

Basitlik yüzeyde kalmak, mana-da derine inememektir. Düşünce zahmeti yerine lafazanlık peşinde koşmak, bedel ödemek yerine zor zamanda sıvışmak basitliğin şiarıdır. Basit insanların dilinde dostluk, vefa, kardeşlik sözleri yavan bir şarkı olarak gevelenip durur ve hakkı hiçbir zaman verilmeyen iddialar olarak kalır. Basitlikten medet ummak, ümit etmek zaman kaybindan başka bir şey değildir. Kumdan ya-

pılan kuleler gibi ilk dalgada dağılıp gider verilen emekler. Hatır bilmek, gönül saymak basitliğin harcı değildir. Kaz gelecek diye tavuğunu esirgemeyen, her iyiliğe bir minnet yükleyen basitlik kaybolmayı, unutmayı, uzaktan izlemeyi bilmez. Mahviyet ve mahcubiyetin emaresi görülmez onda. Göstermenin, başa kakmanın, kaba tahakkümün telaşındadır o. Diş geçiremediği yerde didiklemeye başlar. Açık arar, zaaf gözetler ve avını oradan yakalamak için fırsat kollar. Notlarını hep intikam için alır. Affetmiş görünür ancak bir fil kadar kinini saklama ustasıdır. Kullanışlı tarafları yoklar, bulamazsa harcamaktan çekinmez. Haset ateşinde yanar durur ama

bir türlü pişmez aş gibidir. Pişse de gönülsüz aştır, karın ağrıtır.

Basitlikle mücadele edilemeyeceği, ona asla galip gelinemeyeceği dünyanın bir kanunudur. İnsanlık bunu durmadan tecrübe eder durur. Basitlikle başa çıkmak mümkün değilse şayet, insanın zor yokuşları göze alıp yeni yollar açması zaruridir kendi adına. Ve ne mutlu, basite kaçmadan sarp yokuşu göze alanlara!

1 Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, s. 77.

2 Charlotte Brontë, *Jane Eyre*, Can Yayınları, s. 516.

3 İsmet Özel, *Kırk Hadis*, TİYO, s. 95.

BİTKİLERİN DİLİYLE KONUŞAN BİLGİN: İBNÜ'L-AVVAM

KORAY ŞERBETÇİ

Organik tarım, şıfalı bitkilerle tedavi gibi konuların yaygınlaştığı günümüzde, İbnü'l-Avvam âdeta XII. asırdan seslenerek tabiatın bereket ve şıfa kaynağı olduğunu bize hatırlatmaktadır.”

Abbasi Devleti'nin, Emevi hanedanına son vermesi ile Emevi hanedanından Abdurrahman, İspanya'ya giderek burada 756 yılında Endülüs Emevi Devleti'ni kurdu. Müslüman hükümdarlar tarafından destek ve himaye gören Endülüslü Müslümanlar, kısa sürede sanat ve mimari başta olmak üzere tıp, hukuk, felsefe gibi birçok alanda değerli eserler ortaya koymaya ve dünya medeniyetine öncülük etmeye başladılar.

Öyle ki Orta Çağ'da bilimsel çalışma yapmak ya da eğitim görmek için Avrupa'nın farklı yerlerinden Endülüs'e öğrenciler gelmekteydi. Avrupalılar, İslam medeniyetinin öncülük ettiği bilimsel gelişmeleri Endülüs okullarına gönderdikleri öğrenciler aracılığıyla öğreniyor, kurdukları tercüme merkezlerinde Arapça eserleri Latinceye çeviriyorlardı. Fakat bu ışıltılı yılların da elbette sonu geldi. Müslümanlar arasında ortaya çıkan politik çekişmeler ve ayrışmalarla ülke pek çok

küçük devlete bölündü. İşte tam bu hengâmede Müslüman bir bilgin tüm bu siyasi çalkantıları umursamadan bilimsel çalışmalarına devam ediyordu. Bu bilgin, Endülüslü botanik âlimi İbnü'l-Avvam idi.

Orta Çağ'ın En Ünlü Botanik Uzmanı

Hayatına dair Endülüs'ün İşbilliye (Sevilla) şehrinde doğduğundan başka bir bilgi yoktur. Ama çalışmaları hakkında elimize ulaşan bilgi, onun ne kadar önemli bir bilgin olduğunu aydınlatmaya yeterlidir.

Tarihte yaşamış Müslüman bilginler anlatılırken daha çok tıp, astronomi ve mekanik konusunda çalışma yapanların öne çıkarıldığı bir gerçektir. Fakat tarihçilerin Orta Çağ olarak adlandırdığı ve İslam medeniyetinin bilim ve teknikte insanlığa rehberlik ettiği bu dönemde, farklı alanlarda çalışan Müslüman bilginlerin de olduğu gözden kaçırılmamalıdır. İşte bunlardan birisi de başta

ziraat olmak üzere tıp ve eczacılık konusunda çalışan İbnü'l-Avvam'dır. Onun bilhassa tarım ve hayvancılık alanında bilimsel çalışmalar yaptığı ve çağının çok ötesinde görüşler ortaya koyduğu pek bilinmez. Bu alanda yazdığı *Kitabü'l-Filaha* adlı eser, tarım ve hayvancılık üzerine o güne kadar yazılmış en kapsamlı eserdir.

Peki, neden bu konu?

Botanik Biliminin Önemi

Çünkü tarım, daha az emekle daha çok besin elde etmeyi sağlamanın verimli bir yoluydu. Ekilmiş tohumlar aynı boyutlardaki bir arazide dağınık olarak bulunan yabani kökler ve yemişlerden çok daha fazla mahsul veriyordu.

Tarım faaliyetleri hem hayatta kalmamız için bize kolay mahsul veriyor hem de mahsuller saklanabildiğinden insanlara boş zaman imkânı sunuyordu. Bu sebeple medeniyeti

farklı alanlarda yükseltecek olan insanların yetişmesine ve medeniyet kurumlarının inşasına alan açıyordu.

Bunun yanında bu faaliyetin diğer bir gerekçesi de İslam medeniyetinin genişleyen sınırlarıdır. Artan nüfusun yeme ihtiyaçlarını karşılamak ve şehirleşmeyle ortaya çıkan hastalıklara çare aramak amacıyla bitkilerin ne şekilde ve ne amaçla kullanılacağı önemliydi. İşte bunun farkında olan Müslüman bilgin İbnü'l-Avvam, bütün ilgisini bu alana verdi. O, daha önceki bilgileri çeşitli kaynaklardan derleyerek bir araya getirdi. Tarım alanında ortaya koyduğu teknik ve yöntemlerle herkesin faydalanabileceği sistemli bir eser yazdı. Bu çalışmaları yaparken verdiği bilgilere özellikle kendi gözlemlerini de katarak sistemini teoriden çıkarıp canlılığa kavuşturdu. İbnü'l-Avvam'ın deneysel yöntemi tercih etmesi eseri daha çarpıcı hâle getirmiş ve eserin sadece yazılmak için yazılmadığını göstermiştir. İşte bugün bize ulaşan değerli çalışması *Kitabü'l-Filaha* adlı eser tüm bu çalışmaları öğrenmemizi sağlamakta.

Bilimsel Tarım Rehberi: *Kitabü'l-Filaha*

Yazara göre “filaha” kavramının anlamı yeri ıslah etmektir. Bu bilimsel tarım rehberini otuz beş bölüm hâlinde düzenlemiştir. İlk otuz bölüm bitkilerin, kalan beş bölüm ise evcil hayvanların yetiştirilmesine ayrılmıştır. Tarımla ilgili bölümde tam beş yüz seksen beş bitki tanımlanmıştır. Bu bölümde tarımın nasıl yapılması gerektiği, toprağın yapısal

özellikleri, gübreleme teknikleri, ağaç ve üzüm kütüklerinde meydana gelen hastalıklar ve nasıl tedavi edileceği gibi önemli bilgiler yer almaktadır.

İbnü'l-Avvam çok ilginç bir yaklaşımla göksel olayların ziraatla yakından bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Tarım işlemlerinde başlangıç ve bitişin gök cisimlerinin hareketlerine göre takvimlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu konuda ilgi çekici bir örnek de verir. Mesela kuyudan gelecek suyun verimliliğini artırmak için yapılan karışım, bir gece Ay'a ve yıldızlara karşı açık bir biçimde bekletilmesinin ardından suya karıştırılmalıdır. Ayrıca birçok ağaç ve bitkinin ekim ve dikim işlemleri sırasında Ay'ın ışığının fazla olduğu zamanların beklenmesi önermektedir.

Kitabü'l-Filaha'da çiçekler de anlatılmıştır. Ama çiçekler arasında güle ayrı bir yer verir yazar İbnü'l-Avvam ve güllerin tazeliğinin nasıl korunacağını daha bir özenle anlatır. Onun tespitine göre gül daha goncayken ucu erimiş zifte batırılarak içi yarıya kadar kumla doldurulmalı, bir testiye konulmalı ve sonrasında testinin ağzı sıvanarak toprağa gömülmelidir. Son olarak ise istenildiği zaman çıkarılan testinin ziftli kısmı kesilir ve güneşte suya bırakılarak açılır.

Kitapta nane, turp ve sarımsağın faydalarının anlatılması da bitkilerin insan hayatındaki önemini göstermesi bakımından değerlidir. İbnü'l-Avvam'ın eserine not ettiği

bu ilginç bilgiler arasında, içerisine konulup kaynatılan birkaç yaprak nane sayesinde sütün on gün dayanması, kaynatılmış turpun kronik öksürüğe iyi gelmesi, ortalama insan ömrünün yüz yirmi yıl olması, devamlı sarımsak yiyenin sağlıklı bir bedene sahip olması ve sarımsağın ömrü uzatması gibi bilgiler bulunmaktadır.

İbnü'l-Avvam, yeşile özlemin arttığı, organik tarım, doğal gıdalarla sağlıklı beslenme, şifalı bitkilerle tedavi konularının iyice yaygınlaştığı günümüzde âdeta XII. asırdan seslenerek tabiatın bir güzellik, bereket ve şifa kaynağı olduğunu bize hatırlatmaktadır.

Kısacası İbnü'l-Avvam'ın çalışmaları ve *Kitabü'l-Filaha* adlı eseri, İslam medeniyetinin bilimsel yüz aklarındandır. Büyük bilginin çalışmaları ve bilhassa bu eseri, kendi çağında ve sonrasında, aralarında Müslüman olmayanların da bulunduğu önde gelen bilim adamlarının bilimsel birikim ve deneyimlerini yansıtan muazzam bir kaynak olarak bilim tarihindeki yerini almıştır.

EDEBİN BİR "TÂC" OLDUĞU UNUTULDU MU?

HİLAŁ KOÇ HANCI

Herkesin malumudur ki insan güzele meyyaldir. Zevkler ne kadar farklı da olsa insan tercihini kendince estetik olandan yana kullanır. Şehirlerin imarından mimari üsluba, ev dekorasyonundan kıyafet seçimine günlük yaşamda yapılan tercihlerin izi sürüldüğünde insanın güzele olan ilgisinin insanlık tarihi kadar eski olduğu görülür. Günümüz insanı da en az ataları kadar estetik kaygılar taşıyor. Elbette bu durumda eskiye nazaran daha fazla göz önünde bulunmanın etkisi de var. Fotoğraf çekiminin kolaylaşması, çekilen fotoğraf ve videoların anında sosyal mecralarda diğer insanların beğenisine sunulabilmesi güzelliğe dikkati artırdı. Hazırlanan kahve hoş bir sunumla ikram ediliyor, sofralar mutlaka takımlarla donatılıyor, fotoğrafı çekilecek objenin yanına bir iek iliştiriliyor. Peki, bugün kadraya yansıyanın estetiğine gösterilen zen toplumsal ilişkilerde nezaket olarak tavırlara yansıyor mu? Bunun cevabını olumlamak oldukça güç. Maalesef tavrımız, ses tonumuz, bakışlarımız ve eylemlerimiz diğer alanlarda sergilediğimiz incelik ve hoşluktan hayli uzak. Hâlbuki sosyal bir varlık olan insan, yaşamına diğer varlıklarla iletişim kurarak devam eder, tavır ve davranışları ilişkilerinin gidişatını belirler.

İnsanlar ilişkilerinde düzen sağlayacak, pratikte hayatlarını kolaylaştıracak ve güzelleştirecek birtakım ilkelere ihtiyaç duyarlar. Toplum düzenini oluşturmak ve asayişi sağlamak için hazırlanmış yazılı kanunlar bu noktada genel çerçeveyi belirler, ötesi için nezaket kuralları devreye girer. Toplumdaki herkesin varlığını, biricikliğini, sevgi ve saygıyı hak ettiğini kabul ettiğimizi muhatabımıza gösteren bu kurallar söz ve davranışları tezyin eder, görünüşü zarif kılar ve kişiye toplum içinde ayrı bir değer kazandırır.

Adabımuaşeret diyerek de tanımladığımız görgü kuralları toplumdan topluma, kültürden kültüre hatta yöresel ölçekte değişiklikler gösterebilir. Her ne kadar biçimsel farklılıklar bulunsa da grgde esas olan, insanın kendisine ve evresindekiyle duyduğu saygıdır. Görgü kurallarının varlık sebebi, toplumsal ilişkilerde saygı sınırının aşılmasını ve hak ihlallerini önlemektir.

İbn Haldun'un ifadesiyle tabiatı gereği medeni olan insan, diğer insanlarla birlikte yaşama usulünü zaman içinde yetiştirdiği toplumda öğrenir. İslam toplumunda yaşama usulünün temel prensibi ise edeptir. Kişinin kendine, diğer insanlara, tabiata, bütün canlı mahlukata karşı söz, tavır ve hareketlerinde ölçülü olması edep tabiriyle ifade edilir. Güzel ahlakın itmamı için gönderilmiş olduğunu söyleyen Hz. Peygamber (s.a.s.), sosyal hayatın bütününe teşmil bir hayat tarzı ile edepli yaşamı ilk elden ashabına öğretir.

Hız. Peygamber, yumuşak huylu, nazik ve kibar hitaplı, affedici ve bağışlayıcı bir üslupla muhabatına yaklaşır. Genel olarak mizacında insanları kırıcı ve rencide edici hiçbir vasıf bulunmaz. Yetiştirdiği Mekke'de Hız. Peygamber gibi nazik ve zarif insanların sayısı azdır ve genel olarak Mekkeliler kaba ve sert tabiatlarıyla maruf insanlardır. Onların İslam'ı kabulüyle birdenbire alışa geldikleri bütün davranışları terk ederek edebe uygun bir tavır takındıkları söylenemez. Ancak sosyal hayattaki nitelikli dönüşüm yıllar içinde, yavaş yavaş gerçekleşir. Akrabalık ilişkileri, komşuluk hakları, selamlaşma, konuşma, misafirlik adabı gibi beşerî münasebetlerin; temizlik, yeme, içme, uyuma, giyim kuşam adabı gibi şahsi alışkanlıkların nasıl olması gerektiği zaman içinde nazil olan ayetlerle öğrenilir.

Görgü kurallarının toplumda nasıl karşılık bulduğu, bu süreçte Hız. Peygamber'in nasıl bir yöntem izlediği tafsillatlı bir şekilde siyer

kitaplarında anlatılır. Ancak yaşanan hadiselerden biri o kadar önemlidir ki Kur'an-ı Kerim'de yer alır ve hepimizin dikkatine sunulur. Bilindiği üzere Hız. Peygamber'in ashabıyla ilişkisi hayli samimiydi, hatta onun sıcak ilgisi ve şefkatli tutumu, ashabın onunla uzun süre vakit geçirmek istemesine zemin hazırlıyordu. Aşhap, Hız. Peygamber'in evine davetli davetsiz misafir oluyor, yemek yiyor, sohbet ediyordu. Bazen bu samimi ortam aşhap fark etmezsiniz Hız. Peygamber'i rahatsız edici bir duruma dönüşebiliyordu. Ne var ki Hız. Peygamber, onların alınıp gücenmelerinden endişe ettiği için rahatsız olduğu durumları açıkça dile getirmiyordu. Bir davet yemeği sonrasında misafirlerin bir kısmı dağılmış, sahabilerden birkaçı ise geç vakit olmasına rağmen Hız. Peygamber'in evinde sohbe dalmışlardı. Bunun üzerine Ahzab suresinin 53. ayeti nazil oldu ve Müslümanlar, bütün zamanlar için hükmü geçerli görgü kurallarından birini öğrenmiş oldular: *"Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine girip de yemeğin hazırlanmasını beklemeyin; fakat yemeye çağrıldığınızda girin; yemeğinizi yiyince de hemen dağılın, söze dâhilp oturmayın. Bu davranışınız Peygamber'i rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez..."*

Ayet-i kerimeden anlaşıldığı üzere insan, meşru sınırlar içinde hareket ettiğini düşündüğü durumlarda dahi farkında olmadan diğer insanlara rahatsızlık verebilir. Kendi adına gayet doğal olan bir davranış muhabatını rencide edip üzebilir. Bu

gibi durumların önlenmesine matuf kurallar İslam'ın öngördüğü edebinde sınırlarını belirler. Bu konuda evlere ve odalara izinsiz girilmemesi, yüksek sesle ve kaba konuşulmaması, insanların ayıp ve kusurlarının araştırılmaması, insanlara hoş olmayan lakapların takılmaması, muhabatın küçümsenip hor görülmemesi, kötülüğe karşılık verirken dahi haddin aşılmaması ayetlerde bildirilen kurallardır. Ayrıca hadis mecmualarının "edep" bölümlerinde, ilerleyen zamanlarda müstakil olarak kaleme alınmış edep kitaplarında, uygulandığı takdirde toplumun düzenini temin edecek öğütlere ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir.

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle çok daha fazla kişiyle etkileşim hâlinde olduğumuz bugün, sınırları belirleyen bu öğütlere daha çok ihtiyacımız vardır. Çünkü imkânların artmasıyla kendini her şeyden ve herkesten müstağni gören günümüz insanı samimiyetle laubaliliği, sevimlilikle şımarıklığı, vakarla kibri birbirine karıştırmış durumdadır. Tavır ve davranışlarını kontrol edemeyerek hoyratça davranan sınır tanımaz insana, *Ahlak Dersleri* müellifi Ahmet Hamdi Akseki'nin şu cümlesi kim bilir neler hatırlatır: "Edep denilen fazilete malik olmayan bir insan, ilim ve akıl itibarıyla ne kadar yüksek olsa yine kemalat-ı insaniyyeye yükselememiş sayılır. Bunun içindir ki haddini bilmeyenler, nazarlarımızda hiçbir kıymeti haiz değillerdir. Haddini bilmemek öyle bir hastalıktır ki bununla ma'lul olanlar en büyük hatalara, hatta dalalete düşerler."

ÇIKIŞI OLMAYAN MUTLAK TEK YÖN İSTİKAMETİNDE YOLUNU KAYBETMEK

Bundan çok değil yirmi yıl önce, gündelik hayatı içerisinde bir insanın duyacağı haber, tanıyacağı insan, sahip olacağı malumatın sayısı onu geçmemekteydi. Dikkatini vereceği meseleler genellikle hayatın akışı içerisinde gerçekleşen olaylar olurken; insanı heyecanlandıran, zen ve bu duyguları uzun süre içinde taşımasını da sağlayacak bir sakinlik ve düzen içerisinde günlerini geçirmekteydi. Yaşadığı mahallenin sınırları içerisinde olup bitene hâkim, kendinden uzak bölgelerde yaşanan büyük acılara ise şahit olarak yazılırdı. O da şahit sayılacağı olayın büyüklüğünün dilden dile yayılmasıyla olacak bir durumdu.

İnsan, yaşadığı hayatın hem merkezindeydi hem de izleyicisiydi. Duyguları, olayları, kişi ve haberleri hemen tkmesine gerek yoktu nk dikkatini dağıtacak, ondan dikkatini daha çok isteyecek ya da onu kendisine bağımlı kılarak varlığını devam ettirecek iktisadi teşebbüslerin olmadığı bir dünyada yaşıyordu. ıkacak bir filmi, kitabı, kazanılacak bir zaferi aylarca heyecanla bekleyebiliyor; yaşanan acıları, kayıpları sağlıklı bir yas süreciyle uzun süre ruhunda taşıyabiliyordu. Kendisi ile bir diğerine dair ayrıma girmesine gerek olmayacağı, farklı hayatların inşa edilmiş kusursuzluğunu gerçek görmeyeceği bir anlam algısı vardı.

Bugün bizler, hemen her duygusu akış içerisinde hızla kaybolan içeriklerin süresi kadarınca tadıyor, bilmediğimiz hayatların “güzelliklerine”

ahmet melih karauz

sürekli şahit oluyor, acıyı ve sevinci aynı hızla tk ediyor, heyecanlandığımız durumları paylaştığımız ve aldığı beğeni sayılarının çokluğu kadar anlamlı buluyoruz. Eskiden bir hayatı yaşar ve hayata şahit olurken artık bir hayatı inşa etmeye, imaj kaygısıyla dolu bir şekilde anlamlar üretmeye, herkesin gezdici sokaklarda yer alan profillerimizin vitrinlerinde dikkat çekici, parlak içerikler üretmeye yarayacağını umduğumuz eylemlere girişmeye başladık. nk artık dikkat çekmek, hiç olmadığı kadar kolay olmakla birlikte o kadar da imkânsız bir durum hâline geldi. nk artık hepimiz vitrindeyiz ve sokaklardan geçen insanların kafasını kaldırıp bir şeylere bakmaya vakti yok.

Andy Warhol’a ait olduğu söylenen “Bir gün herkes on beş dakikalığına meşhur olacak.” sözü, bugün hepimiz için geçerli. Elbette on beş dakikalık süre herkes için artık çok uzun bir süre. Hem zihinde kalmak hem de insanların sonuna kadar izleyeceği içerik üretmek için tercih edilmeyen bir süre. İyi bir içeriğin, -platforma göre değişe de- ideal sresinin yedi saniye, bir dakika ve on dakika olduğu dünyamızda, hepimiz bir dakikalığı-

na bile olsa ünlü oluyoruz. Attığımız bir tweet tanımadığımız insanların akışına düşüp onlardan beğeni alıyor. Çektiğimiz bir video, mesajlaşma uygulamalarında insanlar tarafından birbiriyle paylaşıyor. Bütün bunlar insanların sadece beş dakikasını alıyor. Beş dakika sonra her şey yine büyük bir anlamsızlığa bürünüyor ve insan büyük bir boşluğa düşüyor. Yaşadığımız yeni hayatlar bir şeye uzun uzun bakmayı, bir şeyin sesini duyumsayıp ona cevap vermeyi, anlamlı hayaller kurup o hayaller için çabalamayı, elimizdekilerin farkına varmayı, onlarla mutlu olup anlamlı hayatlar kurgulamayı zorlaştırıyor. nk bugün hepimiz hızlı bir akıştayız. Herkesin sokaktaki profilinin dışında yeni profilleri, adları, kimlikleri ve hobileri var. Gerçekte hangi profilimiz gerçek, hangisi biziz bilmiyoruz. nk oluşturulmuş bu profiller içerisinde herhangi bir engelle karşılaşmadan dilediğimiz gibi hareket edebildiğimize inanıyoruz.

Kurulan her yeni sosyal ağın ilk kullanıcıları olarak fenomen olmak, çıkan her coin’in ilk yatırımcısı olarak zengin olmak, yaşanan her olayın ilk haber vereni olarak viral olmak istiyoruz. nk hayat, bizim kaır-

BÖYLE ŞEYLER YALNIZCA FİLMLERDE OLUR

ması gereken cümleler içermektedir. Truman'ın yer aldığı şovun yapımcısı olan Christof, Truman'ın bir sandalla adadan ayrılmak üzere olduğu sırada stüdyoya bağlanır ve Truman'a şöyle der: "Sen yıldırıısın. Sen gerçektin. Seni izlemek bu yüzden güzeldi. Beni dinle Truman, dışarıda, senin için yarattığım bu dünyadan daha fazla gerçek yok. Ama benim dünyamda korkacak hiçbir şey yok. Korkuyorsun, bu yüzden gidemiyorsun." Truman, zihninin içine bir kamera koyamadığını söyler Christof'a. Bu doğrudur. Oysa bugün bizler için durum değişti ve Truman'dan farklı olarak zihnimize konulan kameralarla, düşüncelerimizi bizden önce okuyan makinelerle birlikte bir hayat yaşamak zorundayız.

Christof'un Truman için söylediği ama geçersiz olan şeyse bizler için geçerlidir artık. "Korkuyorsun, bu yüzden gidemiyorsun." cümlesi, bugün sanal dünyada yaşayan bizler için hakikattir. Çünkü bütün anılarımız, cümlelerimiz, sohbetlerimiz bu sanal dünyanın içerisinde ve buradan gitmek demek yaşadığımız onlarca yıla dair kayıtları da bir anda silmek demektir. Bu yüzden korkarız. Bu yüzden bağımlı oluruz. Çünkü gittiğimizde dışarıda bizi hiç tanımayan insanlarla örölü bir dünya vardır. Truman belki şanslıdır çünkü dışarıda onu heyecanla bekleyen onlarca insan bulunur. Bizse kurduğumuz sanal dünyaların ve sahte profillerin bilinmemesinin konforuyla yaşarız. Onları terk ettiğimizdeyse elimizde bölük pörçük hatırlanacak birkaç anı kalacaktır.

Bazı şeyler yalnızca filmlerde olur. O kapı filmlerde kırılır, o kaçış planına filmlerde uyulur. Ama gerçek bir hayatımız olacaksa filmlerden daha zorlu ve belki acı verici kararlarla yolumuzu çizmemiz gerekir. Çünkü bir hikâye ve hayat sahibi olmak için yapılması gereken ilk şey vazgeçmektir.

dığımız ama başkalarının yakaladığı fırsatların sürekli önümüzden geçtiği bir oyun sahasındaymış gibi yaşıyoruz. Bir ağacın altında gölgelenmek kadar bir süre biçilen hayatımıza bakışımız, ağaçların meyvelerinden elde edilecek menfaati ıskaladığımız düşüncesiyle pişmanlıklar, geç kalınmışlıklar, keşkeler ve acabalar içerisinde heder oluyor.

Yıllar önce fotoğraf albümleri biriktirip günlük tutarken şimdi tüm an ve anılarını sanal asistanlarının belleklerine yükleyerek aslında anılarını birer kod parçasına dönüştürerek internet dünyasının veri yığınlarını artıran insan, yaşadığı şimdinin geçmişe göre daha anlamsız olduğu gerçeğini görse de bu döngüden kendisini bir türlü çekip alamıyor. Yaşadığı anı duyumsamak yerine duyurmak, gördüklerini anlamak yerine anlatmak, düşündüklerini hissetmek yerine kayda almakla anı boş geçiren insan, anı biriktirmeyi de imkânsız hâle getirerek aslında köksüz, hafızasız ve anlamsız bir yaşam kurguluyor kendisi için. Bu girdaptan çıkmak istediğinde; herkesin kendisini izlediği, sınırları belirlenmiş, karşılaştığı şeylere önceden karar verilmiş, cümleleri belirlenmiş insan, ne yazık

ki Truman kadar cesur, onun kadar tüm bedellerini ödemeye hazır hâlde içine düştüğü karanlıktan çıkamıyor.

1998 yılında yayımlanan, kült filmlerden birisi olan ve Truman Burbank adındaki sıradan bir adamın hayatını konu alan filmde, hayatının normal bir şekilde sürdüğünü zanneden ancak gerçekte bir televizyon şovunun parçası olan karakter anlatılmaktadır.

Truman'ın tüm yaşamı doğduğu andan itibaren bir televizyon stüdyosunda sürekli ve canlı olarak yayınlanmaktadır. Truman'ın tüm hareketleri, düşünceleri ve etkileşimleri gizli kamerayla kaydedilmektedir. Kasaba sakinleri ve yakın çevresindeki insanlar, oyuncularından oluşan bir topluluktur ve Truman'ın hayatındaki her şey, yapımcılar ve yönetmen tarafından planlanmaktadır. Truman, yıllar boyunca rutin bir hayat sürdürürken bir noktadan sonra bazı şeylerin yanlış olduğunu hisseder. Bu hislerle birlikte çevresinde tuhaf olaylar gerçekleşmeye başlar ve Truman, gerçekliğin ötesinde bir şeylerin olduğunu keşfetmeye başlar. Filmin final sahnesi ise bugün bile hâlâ bizler için de geçerli olan, her sabah uyandığımızda zihnimizde canlan-

V-AHYİN

SERENCAMINA DAİR

MUSTAFA İRMAKLI

Aİlah niçin birden fazla kitap göndermiştir?

Öncelikle, Allah'ın tasarruflarına dair bu ve benzeri soruları konuşmak için konuyu doğru bir zeminde ele almak gerekir. Yani deney ve gözlem imkânının dışında kalan ve aşkın/müteal boyutu olan hususları anlamlandırmanın öncelikli şartı, meseleyi ontolojik ve epistemolojik tasavvur ile bütüncül bir düzlemde düşünmektir. Bu bağlamda geçmişten günümüze, varlığı ve evreni anlama ve izah etme noktasında iki perspektif öne çıkmaktadır.

Birincisi; insanı ve kâinatı, üstün kudret sahibi yüce bir varlığın muradı ve iradesiyle izah etmektir. Buna göre insan ve âlem ulvi bir gaye ve derin bir hikmete dayalı olarak Allah tarafından yok iken var edilmiştir. Zira atomlardan galaksilere kadar varlık âlemindeki devasa ve muhteşem sistemin kendiliğinden ve gelişigüzel şekilde ortaya çıkması imkânsızdır.

İkincisi ise tanrıyı ve bir yaratıcıyı kabul etmeyen, insanı ve tüm varlığı tesadüfler ve teorilerle izah etmeye çalışan yaklaşımdır. Bu yaklaşım sahiplerine göre varoluşun arka planında bir akıl, hikmet ve kudret yoktur. Tutarsızlık ve ık-

mazlarla dolu olan inkârcı evrim teorisi, insan ve diğer canlıların basit ve gözlenebilir bir düzlemde evrime maruz kalarak oluştuğunu iddia etmektedir. Ancak gerçek şu ki yaratıcıyı yok sayan insan, başta kendi varlığı olmak üzere evrenin meydana gelişini ve varoluşun gaye ve hikmetini anlama ve açıklamada çaresiz kalmaktadır.

İslam'a göre Yüce Allah insanı en güzel şekilde ve üstün özelliklerle yaratmış, âdeta yeryüzündeki her şeyi onun hizmetine vermiş ve onu dünyanın öznesi kılmıştır. Bu meyanda insan, özellikle iki açıdan varlık âleminde özel bir konuma sahiptir.

Birincisi, insan akıl ve irade gibi nimetlerle donatılmış, dünyaya gelirken ilk insana eşyanın hakikati/ isimleri öğretilmiş, böylece insan akıl yürütme, teknoloji geliştirme, kavram üretme ve nihayetinde kültür oluşturma imkânı elde etmiştir.

İkincisi ise Allah, vahiy ve peygamberle insanı desteklemiş, yaratılış gayesini idrak edip insani değerlere ve ahlaki ilkelere bağlı güzel bir hayat yaşaması için ona kılavuzluk yapmıştır.

Bu bilgiler ışığında, yukarıdaki soruyu ele alırken önce şu hakikatin

altını çizmek gerekecektir: Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın yaratması, yönetmesi, insana ve evrene dair tasarrufları asla gelişigüzel değildir. Öylesine ve amaçsız bir imtihan için de değildir. Bilakis insanın dünya ve ahiret huzuru içindir. Dolayısıyla Allah'a iman eden bir mümin, insanın yaratılışı, peygamberler ve vahiy süreci gibi konularda O'nun takdirinin insan için en iyi ve en ideal olduğunu da tüm benliğiyle kabul etmiştir. Elbette bu durum insanın, murad-ı ilahinin hikmetleri üzerine tefekkür ve tezekkür etmesine engel değildir. Bilakis insan, hakikati idrak etmek için zamana, mekâna, tarihe, varlık âlemine ibretle bakmaya teşvik edilmiştir.

Diğer yandan test edilmesi mümkün olmayan alanlarda varsayımlar üzerinden gündeme getirilen farklı tasavvur ve sorgulamaların nihai neticesinde, başlangıç ve bitiş noktası aynı yerde buluşmaktadır. Örneğin, İsa Peygamber neden babası olmadan dünyaya gelmiştir, ateş İbrahim Peygamber'i nasıl yakmamıştır, Nuh kavmi niçin başka şekilde değil de tufan ile cezalandırılmıştır, niçin İsrailoğullarının peygamberlerini vahşice öldürmelerine müsaade edilmiştir... gibi geriye dönük binlerce soru oluşturulabilir. Ancak Allah'ın muradı ve vahyin izah ettiğinin

ötesinde bu ve benzeri sorular üzerine söylenen her söz nihayetinde bir yorumu ifade etmenin ötesine geçmeyecektir.

Allah'ın farklı zaman ve coğrafyalarda kitaplar göndermesinin, yukarıda ifade edilen çerçeve göz önünde bulundurularak insanlık için en iyi seçenek olduğunu teslim ettikten sonra söz konusu durumun hikmetleri bağlamında şu hususlara işaret etmek mümkündür.

Allah, "ilk insan"ı yaratıp "ilk peygamber" olarak görevlendirdikten sonra tarihî süreç içerisinde pek çok peygamber göndermiş, onlara kitaplar, sahifeler vermiş ve insanlara tebliğ edecekleri hakikatleri bildirmiştir. Nitekim *"Andolsun ki biz her ümmete, Allah'a kulluk edin, sahte tanrılardan uzak durun, diyen bir elçi gönderdik..."* (Nahl, 16/36) ayeti, İlk Peygamber Hz. Âdem'den Son Peygamber Hz. Muhammet'e kadar pek çok elçi ve vahiy geldiğini açıkça beyan etmektedir. Aynı şekilde *"Kim doğru yolu seçerse kendi iyiliği için seçmiştir, kim de saparsa kendi zararına sapmış olur. Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz. Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz."* (İsrâ, 17/15) ayeti de söz konusu gerçekliği farklı bir açıdan teyit etmektedir. Dolayısıyla tarihin farklı dönemlerinde ve farklı coğrafyalarda vahyi tebliğ eden peygamberlerin yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken en önemli husus ise tüm peygamberlerin aynı inanç esaslarını ve ahlaki ilkeleri tebliğ etmiş

olmalarıdır. Her peygamber, içinde yaşadığı topluma tevhidî, sadece Allah'a itaat ve kulluk etmeyi, sahte tanrılardan uzak durmayı öğütlemiş, ahiret ve yeniden dirilişi anlatmış, adalet, merhamet gibi değerlerin mücadelesini vermiştir.

Allah, farklı zamanlarda farklı dinler göndermemiştir. Allah'ın tüm zamanlarda gönderdiği vahyin ortak adı İslam'dır. İslam'ın ilk vahyi Hz. Âdem'e, son vahyi ise Son Peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) gelmiştir. Kur'an-ı Kerim *"İbrahim ne Yahudi ne Hristiyan idi; bilakis o, tek Allah'a inanıp boyun eğmiş birisiydi,*

müşriklerden de değildi." (Âl-i İmrân, 3/67) ayetiyle Hz. İbrahim üzerinden söz konusu gerçekliği ortaya koyar. Bu bakımdan sıkça karşılaştığımız gibi birden fazla ilahi ya da semavi dinden bahsetmek anlamsızdır. Tek ilahi veya semavi din vardır; o da İslam'dır. İlahi olduğu söylenen birtakım inançlar, geldikleri dönem için İslam'ın vahyi iken tahrif edilerek özgünlüğünü kaybetmiştir.

Allah'ın farklı kitaplar ve peygamberler göndermesinde üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husus da jeopolitik ve sosyokültürel gerçekliktir. Belirli coğrafyalarda

Allah, farklı zamanlarda farklı dinler göndermemiştir. Allah'ın tüm zamanlarda gönderdiği vahyin ortak adı İslam'dır.

ve sınırlarını aşma imkânı olmayan toplumlara gelen vahiy, ortak inanç ilkeleri dışında, pratik hayat açısından doğrudan o toplumların duygusuna, anlayışına kültür düzeylerine ve gündemine hitap etmiş, bir nevi onlara özel bir mesaja dönüşmüştür. Nitekim farklı coğrafyalarda aynı zaman diliminde peygamberlerin varlığı söz konusudur. Buradaki en dikkat çekici husus, söz konusu toplumların vahyi evrensel düzeye taşıma imkânlarının olmayışdır. Ancak son vahiy Kur'an ve onu yaşanan bir hayata dönüştüren Sevgili Peygamberimizin sünneti, bir asır içerisinde Afrika'dan Maveraünnehir'e, Paris'ten Pekin'e kadar dünyanın dört bir yanına ulaşmıştır. Son vahiyden itibaren Müslümanlar bilgi, imkân, teknik, ideal ve aksiyon ile yeryüzünün her yerine İslam'ın ilkelerini taşımışlardır. İfade etmek gerekir ki Kur'an öncesi toplumların teknolojik gelişmişlik düzeyleri, söz konusu evrensellik için yeterli değildi. Burada, geçmiş toplumların insanlığın ilkel ve iptidai dönemlerini temsil ettiklerini, insanlığın terakki etmesiyle vahyin de kemale ulaştığını ve Kur'an ile hitama erdiğini söylemek farklı sorunlar ve paradoksal alanlar içermektedir. Zira teknolojinin gelişmesi, aklın ve insani değerlerin ilerleyişini değil, insanlığın teknik tecrübesinin ve bilimsel çalışmaların birikimsel ilerlemesini ifade etmektedir.

Elbette Allah dileseydi ilk vahyi korumaya alır ve onun tahrif edilmesine müsaade etmezdi. Ama Kur'an-ı Kerim'den önce gönderilen kitapların tahrifine engel olmamıştır. Bu şekilde esasında insanoğluna, vahye karşı takındığı tavrı görme fırsatı

vermiştir. Nitekim geçmiş kavimlerden vahye hoyratça yaklaşan birtakım toplulukların, kendi arzularına alet etmek üzere onu manipüle ettiklerini, kendi menfaatlerine göre vahyin cümlelerini değiştirdiklerini Kur'an haber vermektedir. Zira güç yetirebildiğinde tüm değerleri hiçe sayabilen, çevreyi, ahlaki ilkeleri yok edebilen insan, kutsalları da tahrif etmekten çekinmemektedir. Böylece vahyin, insanların iradesini aşarak Allah tarafından korunmaya alınmasının ne kadar önemli ve gerekli olduğu bizzat tarihsel tecrübeyle sabit olmaktadır.

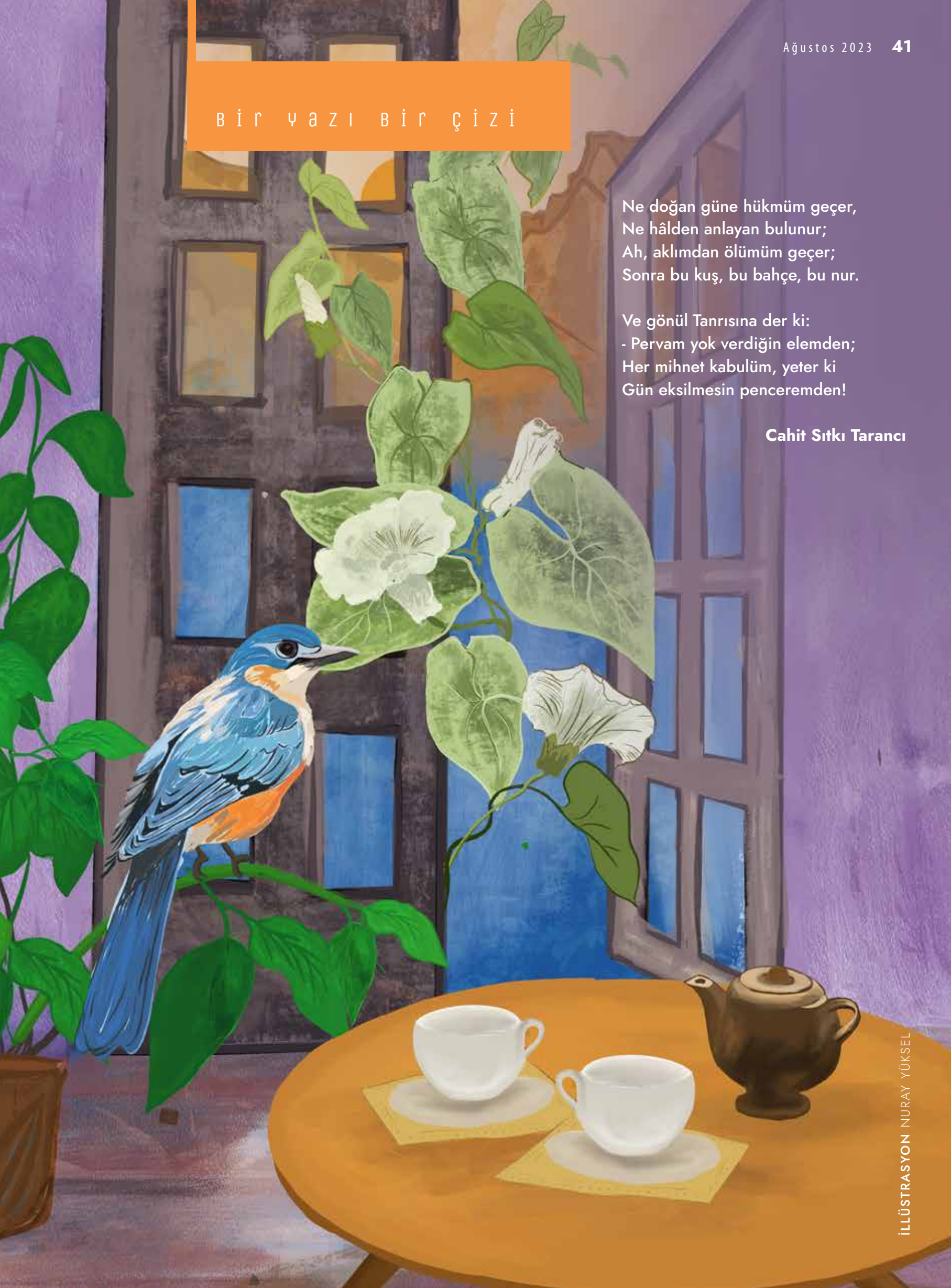
Başta Müslümanlar olmak üzere tüm insanlık bugün teorik ve varsayımlara dayalı tartışmalar yerine, miladın yedinci asrında, Mekke'ye sıkışmış bir Cahiliye toplumundan, Son Kitap'ın rehberliğinde ve Son Peygamber'in tebliğiyle kısa sürede tarihin en büyük ahlak ve hukuk medeniyetini inşa eden ilkeleri ve metodu anlayıp özümsemeye muhtaçtır.

BİR YAZI BİR ÇİZİ

Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne hâlden anlayan bulunur;
Ah, aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.

Ve gönül Tanrısına der ki:
- Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin pencereyden!

Cahit Sıtkı Tarancı

PRATİK BİLGELİK HÂLİ: YUNUS EMRE

İLLÜSTRASYON ŞULE YAVUZER

İslam felsefesi bağlamında Türkçe felsefenin Atayurt Türkistan'da oluşumunun merkezî âlimlerinden birisi Ahmet Yesevi'dir. O, İslamiyet'in ilk dönem sufi âlimlerinin söylemindeki "Ene'l-Hak ve Lâ Mekân", "tecelli", "vahdaniyet", "tecrid-tefrid" (Allah'a dönmek ve O'ndan gayrıları bırakmak), "fena-fillah" gibi soyut kavramları, "varlığın birliği öğretisi" bağlamında ele almıştır. Bu yönüyle, genelde İslam metafiziği, özelde Türk metafiziği açısından önemli bir figürdür. Anayurt'ta ise bu öğretinin en önemli temsilcisi şüphesiz Yunus Emre'dir.

Her ikisinin de Türkistan ve Türkiye'de hâlâ etkilerini sürdürmeleri, hikmetli sözlerinin ve deyişlerinin söylenegelmesi; sade, anlaşılır ve duru Türkçe kullanmalarıyla ilgilidir. Onların asıl başarısı, "Türkçeyi eşsiz bir sanatkâr olarak büyük bir kudretle ve hünerle kullanmasıdır. Yunus'un elinde Türkçe en güzel şeklini almış, zafere ulaşmıştır. Dilimizin millî sesini, millî çehresini ve dehasını o devirde en iyi aksettiren sanatkâr odur. Bu nedenle Yunus Emre'nin dili en güzel, en halis Türkçedir." (Yunus Emre, *Divan*, Hazırlayan: Faruk Kadri Timurtaş, Tercüman Yayınları, İstanbul: 1972, s. 35-37.)

Buna ilaveten bildikleri (Hak) ile söyledikleri (Hak) ve yaptıkları (hayır/iyi) irtibatını yani teori-pratik uyumunu gösteren yaşantıları, insanlar üzerindeki etkilerini artırmıştır. Ürettikleri dinî/irfani dili kendi hayatlarında da yaşamışlardır. Biz buna "pratik bilgelik hâli" diyoruz. Çünkü yaşadıkları dönemlerin zorluklarına rağmen toplumun farklı sosyal tabakalarında yaşanabilen bir varoluşçu dindarlık içindeydiler. Her ikisi de kâmil/olgun insan olmanın üzerinde durmuşlar, "ölmeden önce ölmek" ve "kendini bil" ilkeleriyle insanın ruhunun niteliksel açıdan olgunlaşmasını anlatmışlardır.

Bu pratik bilgelikte gönüller birbirine bağlanır, artık ben ve öteki arasında bir ayrım kalmaz. Bütün yaratılanlar Yaradan'dan ötürü sevilir. Yesevi'nin Atayurt

Türkistan'da, Yunus'un Anadolu'da yaşadıkları dönemlerindeki kaos ortamını düşündüğümüz zaman ilahi aşka, geniş bir hoşgörü ve insan sevgisine dayanan görüşleri son derece önemlidir. Şeyh Galip'in dediği gibi "Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen / Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen". Yani Şeyh Galip diyor ki: "Ey insan evladı! Kendine saygıyla/hürmetle yaklaş; çünkü sen kâinattaki bütün yaratılmışların özüsün; varlıkların gözbebeği olan insansın sen." Dolayısıyla insan (eşref-i mahlukat) yaratılmışların en şerefli olduğu, mutlak varlığın bütün sıfatlarına, yani zatına mazhurdur, denilir. Bu sıfatlar insanda tecelli edinceye kadar sırasıyla bütün varlıklardan geçer, âdetâ kâinattan süzülür, insan bu yüzden bütün kâinatın hülâsasıdır, yani âlemin özüdür. İşte bu nedenle dini, dili, ırkı, cinsiyeti ne olursa olsun bir kişiye yapılan haksızlığı bütün insanlığa yapılmış gibi görmek Yaratıcı ve yaratılan arasındaki sevgi, aşk bağının kurulmasından geçer.

Türk İslam edebiyatında bütün kâinattan süzülüp insanda tecelli etme görüşüne "devir nazariyesi"; mutlak varlıktan insana ve insandan aslına dönüşe kadar süren devri anlatan şiirlere de "devriye" denilir. İslam felsefesinde "sudur" ve "tecelli" teorisi ile insanın mevcut âlemlerin en aşağısı olan maddi âleme düşmesi, geçirdiği aşamaları ve sonra insan-ı kâmil olup Hakk'a vâsıl olmayı hedeflemesi anlatılır. Hakk'a eriştikten sonra, artık bütün sorunlar, kötülük ve yokluk ortadan kalkar. Bu yolun yolcusu mümin (salık) her tarafta Hakk'ı görür; her şeyi Vücut-i Mutlak'ta yok olmuş bulur.

İslam felsefesi açısından düşünürsek Meşşai, İsraki ve vahdet-i vücud öğretilerinde aşk kavramının, bilgi

kaynağı olarak sezgi merkezli incelendiğini görüyoruz. Aristoteles'ten itibaren "aktif aklın" ilahi boyutunu ve "aşkın güç"e ulaşmanın dolaysız ve sezgisel çıkarım ile olduğunu düşününce felsefe tarihindeki süreklilik görülür.

Yunus Emre, deyişlerinde, devriyelerinde "varlığın birliği" öğretisini tıpkı Yesevi gibi anlaşılır bir şekilde insanlara sunmuştur. Türkistan'da Yesevi'nin yaktığı çerağı Anadolu'ya taşıyan Yunus Emre'dir. Halk tecellisini şair dilince eden bu âşık koca, Türkistan'da temelleri atılan Türkçe düşünüş ve Türkçe deyişlerle Türk felsefesinin metafizik boyutunu anlaşılır ve yaşanabilir bir şekilde iletmiş, "Anadolu mayası" diye nitelendirilmeyi hak etmiş bir sufi âlimdir. Yesevi'nin yaşadığının benzerini Yunus, Anadolu'da Türk siyasi ve sosyal hayatının en karmaşık ve en çalkantılı döneminde yaşamıştır diyebiliriz. Şöyle ki Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollara haraç vererek onların atadığı bir genel valinin idaresinde varlığını sürdürmeye çalışıyordu. Anadolu Selçuklu Devleti bağımsızlığını yitirmiş, artık bir tampon devlet konumundaydı. Beylikler kurulmuş, bunların aralarında yaşanan çekişmeler yüzünden toplumsal birliktelik iyice zayıflamıştı. Bu kaosa bir de Haçlı Seferleri'ni eklediğimizde, "varlığın birliği" öğretisini benimseyen Sadrettin Konevi, Mevlana Celaleddin Rumi ve Yunus Emre gibi "eren/veli" âlimlerin öğretileri XIII. yüzyıldaki siyasi ve iktisadi hayatın bozukluğunda insanların umutlarının inanç ile yeşertilmesi olarak da görülebilir.

"Hakikatin anlamını açıklayarak bilmek gerekir." diyen Yunus Emre'nin *Divan*'ında ve *Risaletü'n-Nushiyye*'sinde dönemin sosyopolitik şartlarına ciddi eleştiriler yönelttiğini, düzgün

ve dürüst bir insan olmanın önemini vurguladığını görüyoruz. Halkın ağzından konuşmuş ve halkı kendi ağzından konuşturmuş Yunus Emre, "varlığın birliği" öğretisi bağlamında ilahi aşka ulaşmayı hedefleyen bir sufi âlimdir. Felsefi dil ile söyleyecek olursak, bu dünyada mutluluğu elde eden kişinin ahirette de nihai mutluluğa ulaşabileceğini "Aşkın aldı benden beni / Bana seni gerek seni / Ben yanarım dün ü günü / Bana seni gerek seni" dizeleriyle anlatır. O'nun rızası dışındaki hiçbir şeyin kıymeti kalmadığını ise şöyle belirtir: "Ne varlığa sevinirem / Ne yokluğa yerinürem / Aşkun ile avunuram / Bana seni gerek seni." Kıyamet gününde Hak önünde aziz olanlar, izzet görececek olanlar bunlardır.

Fuat Köprülü'nün ifadesiyle o, "Millî bir sanatkâr dehasıyla asırların hazırladığı birtakım çeşitli unsurları başarılı bir şekilde telif ve terkip ederek millî zevki temsil eder." İşte bu nedenden dolayı "varoluşçu bir dindarlık" için aradığımız kökleri, Yesevi ve Yunus Emre çizgisinde bulabiliriz. Çünkü bu seçkin zekâlar, Türkçeyi bir din dili ve hakikat dili hâline getirmişlerdir.

Sözün özü, Türkçe; Korkut Ata'dan Kaşgarlı Mahmut'a, Ali Şir Nevai'den Ahmet Yesevi'ye, Hacı Bektaş-ı Velî'den Sarı Saltık'a, Yunus Emre'den Eşrefoğlu Rumi'ye, Niyaz-i Mısri'den Şeyh Galip'e, Âşık Veysel'den Nazım Hikmet'e doğru yüzyıllar içinde sürekli bir akış içinde, bir bilim ve hakikat dili olarak devinimini sürdürmektedir.

GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

sinem sayışman

Bazı yerler, bazı anlar geçmişin izini taőrır içimizde. Özellikle çocukluğumuzun geçtiği mekânlar-
da ve şimdiki zamanın içinde eskiye dair olan o güzel anların özlemini duyumsarız. Nesnelerin
birbiri ile bütünleőmiő o hâlini őimdiye uyarlamaya çalıőırız.

Hayatın içine baktığımızda geçmişin gölgesinde yaőamaya çalışan bir sürü insan var. O gölgelerin
hatırlattıkları ile mutlu olan ve o anılarla yaőamaya çalışan insanlar...

Bazen bir yerde yürürken karőılaőtıėım üç katlı, tahtadan tarihî bir eve dalıp gidiyorum. Çocukluğu-
mun geçtiği Sultanahmet'te anneannemin, kardeőinin ve birkaç akrabanın birlikte kaldığı o ev aklıma
geliyor. Geçmiş zamanın güzel izlerini, bana hissettirdiği o anları hatırlıyor orada buluyorum çoğu
zaman kendimi. Her yaz, anneannem ile bu evde kalırdım. Evdeki uzunca yemek masasını, bayram-
larda herkesin o masada oturduğunu, bykce kapılarını, anneannemin bahçede saclarda piőirdiėi
katmerleri hatırlarım ve sırada, yemek için beklerken bulurum kendimi. Evin tarihî dokusu her an g-
zme çarpar durur. Tavanları, kapı kolları, pencereleri, muslukları, tahta mutfak rafları, bahçesindeki
eőme... Bir yandan hayran olduğum bu evin bir başka yüzü, akőamlar gelir hatırıma. Üç katlı evin
büyüklüğü, her odanın içinde başka kapıların olması beni biraz rpertirdi. Fakat bayramlarda ev çok
kalabalık olduğu için korkmaz evin her yerine girerdim. şimdiki bayramlarla karőılaőtırır, o kalabalık
hâlimizi anar ve çok zlerim. Bir sürü insanın o eve gelip bayramlaőması hafızamdan asla silinmez.
Evdeki upuzun masa ve kalabalık insanların orada yemek yemesi aklıma gelir. Ev kalabalık olduğu
için ayrı bir yere masa ya da yer sofrası da kurulurdu. Düğün olduğunda bazen insanlar tabaklarını
alıp merdivenlerde yemek yerlerdi. Herkesin tatlı bir telaőı olurdu. şimdi evlerin bu kadar kalabalık
olmayıőı beni çok zer. Bazı akőamlar mahalledekilerle biraz voleybol oynardık. Yanımızdaki evde
yaőlı bir çift oturuyordu. Bir keresinde o yaőlı çiftin oturduğu evin camından içeri voleybol topunu
atmıőtım. En az altı yedi kiőiydik, herkes bir anda kaybolup bir yere daėılmıőtı. Tek baőıma kalmıőtım
yolun ortasında, hiç unutamam. O anı azar iőitmek bakımından korkutucuydu, ama bir yandan da g-
zeldi yaşanan o dakikalar... Her anı özel olan bu evin bana kattığı çok şey olduğunu düőünüyorum.

içimizde kırılmıőtıėın izlerinin, anın içinde kaybolmuőtluėun derinliğinin ve bütünü ile kendimizi
bulduğumuz geçmişin izlerinin bizi biz yapan şeyler olduğunu düőünüyorum. Hepimiz hayatta asil
duyguları arıyoruz. Asil olan zamanın içinde kaybolmak ve onunla bütünleőmek istiyoruz. Yitirdiği-
miz bazı duyguları, yaşantıları belki bir sohbetin içinde, geçmişin izlerinde arıyoruz. Ben kendimi
Çoğu zaman bunu ararken buluyorum; tarihin en güzel yerlerinden biri olan, çocukluğumun geçtiği
geçmiş zamanın gölgesinde, Sultanahmet'te.

*"Sonra ansızın o hatıra karőımda beliriverdi. Bu tat Combray'da pazar sabahları Leonie halamın günaydın demeye
odasına gittiğimde, ayına ya da ıhlamuruna batırıp bana verdiği bir parça madlenin tadıydı."

Bu köőe, Marcel Proust'un *Geçmiş Zamanın Peşinde* adlı eserinden ilhamla hazırlanmıőtır.

TV Programı: La Grande Librairie*Fransızcadan Çeviren: **Aysen Serin**

Bu akşam sen diyeceğim, çünkü herkese değil de her birinize hitap etmenin tek yolu bu olabilir.

Ekranın önündesin ve ben seni tanımıyorum ama varlığını hayal etmekten kendimi alamıyorum.

Çocukların var, belki iki, belki de yok. Her neyse, geç oldu ve yorgunsun.

Bugün işe gittin, ev işlerini yaptın, zevk ve kısıtlamalardan nasibini aldın. Ya da minikleri aktivitelerine götürdün, danstan tenise, piyanodan seramiğe mekik dokudun. Saniyeleri saymaktan ve artık gelmeyecek olanı beklemekten başka hiçbir şey yapmamış da olabilirsin.

Belki evde yalnızsın ya da yalnız olmak isterdin. Ya da yanında biri var, o kadar iyi tanıdığın biri ki artık onu olması gerektiği gibi sevmek için çaba bile göstermiyorsun.

Salonda televizyonu gücendirmemek için ışık loş. Yarını düşünüyorsun, erken kalkacaksın, bir sonraki tatilini, gideceğin kitapçıları, gözüne çarpan bir meslektaşını, hazırlaman gereken yemekleri, artık yanında olmayan babanı düşünüyorsun.

Yatağını düşünüyorsun, büyüğün sınavlarını, küçüğün ödevlerini, beslenmeni, kalbini, banka hesabını, hayatın bir roman olmadığını...

Bu gece anlattığımız, her şeyin düzenine karşı savaşan ve öfkelenen aynı büyü hikâyelerine kulak verdin. Nihayetinde sana verebileceğim hiçbir sonuç veya özel bir bilgi yok. Ben de senin gibiyim, kendime de tekrarladığım şu zavallı gerçeği saklıyorum:

Zamanını boşa harcama!

Gücünü ucuza satma!

"Bu da böyle, ne yapalım." veya "Yapacak bir şey yok." gibi cümlelere inanma!

Kendini mümkün olduğunca neşe için sakla!

Sadece bir hayatın var: Onu savun!

B a ş k a
s e s l e r

*Bu program Büyük Kitabevi anlamına gelir. Fransa'nın France 5 kanalında yayınlanmaktadır. Programa katılan şair ve yazarlar, programa özel yazdıkları metinleri seslendirmektedirler. Yukarıdaki metni yazan ve seslendiren kişi, Nicolas Mathieu'dur.

ZAMANININ DIŞINDA BİR KÜÇÜK SERSERİ

FADİM ÖZER KASAY

George Orwell tarafından kaleme alınan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanını bilmeyen yoktur. “Okyanusya” ülkesinin gizemli diktatör yöneticisi “Big Brother” karakterini de. Kitap boyunca “Büyük Birader seni izliyor.” vurgusu ile karşı karşıya kalırız. İşte distopik kurgulanmış bu romandaki Büyük Birader, sinemada Charlie Chaplin’in yönetmeni, senaristi ve oyuncusu olduğu *Modern Times* filminde karşımıza çıkar. Mizahi bir dille dönemin Amerika’sını ve ekonomik çıkmazları eleştiren Chaplin, Şarlo karakteri ile bize işçi sınıfının Büyük Patron tarafından sürekli

gözetlenerek bir makine gibi görül-
düğünü anlatmaya çalışır.

Film, bir düdük sesinin ardından kadrja giren koyun sürüsü metaforuyla başlar. Koyun sürüsündeki tek siyah koyun da sürüye kapılıp gider. Ardından fabrika işçilerini görürüz. Sistemin, işçileri nasıl sürü hâline getirdiğini bize daha ilk sahneyle anlatmaya koyulur Charlie Chaplin.

Filmde, Henry Ford’un öncülüğünü yaptığı katı üretim modeli olan Fordizm’in, kapitalizm ve modernizmin eleştirisi ile karşı karşıya kalırız. Henry Ford, *My Life and Work* adlı

kitabında zor işlerin güçlü, kolay işlerin ise bedensel güce sahip olmayan kişilerce yapılacak şekilde düzenlendiğini anlatır. Yani güç makinelerdedir. Şarlo’nun vida sıkma sahnesi apaçık Fordizm vurgusu yaparken, işçiler için yapılan yemek yeme makinesi de kapitalist ve modernist sistemlerin, işçi sınıfının -tabir yerindeyse- hem etinden hem sütünden yararlanmasına çanak tutar.

Zaman, Fordist sistemler için çok önemlidir. Büyük Patron, dev ekranından zamana karşı sistemin işleyişini izler. Filmde dikkat çeken bir diğer husus ise makinaların hızını ayarlayan çalışanın adının “Man” olmasıdır. Yani bir birey, bir isim değildir, sistemin çarkını çeviren bir makinedir. Film her karesiyle sistem eleştirisi yapar. Örneğin, Şarlo’nun hapsiyle Fordist sistemdeki bant karışır. Doğal ve insani bir şey yaşanmıştır ama bu doğallığa Fordizm’de yer yoktur.

Zaman kaybını önlemek açısından öğle yemeğinin işçilere makine ile yedirileceği, temizliklerinin dahi makine tarafından yapılacağı duyurulur. Bir makine getirilir ve Şarlo üzerinde denenir. Dönen bir mekanizmanın üzerine çorba, tatlı ve bütün hâlinde mısır konulmuştur.

Aynı zamanda ağzını temizleyecek bir mendil de yerini almıştır. Yemek yemenin dahi zaman ayrılacak bir gereklilik olarak görülmediği bu sistemde, yemeğini yiyen Şarlo'nun kronometre tutularak hızını artırması beklenir. Ancak bu insanlık dışı işleyen banda yetişemeyen Şarlo en sonunda işini yetiştirmek adına kendini makinenin içine bırakır. İş yerinden çıktığında dahi kollarını, neredeyse kendi iradesinden bağımsız bir şekilde vida sıkma hareketi yaparken bulur. Bu sahnede Şarlo'nun sinirsel olarak yıpranmışlığına vurgu yapılır, bu yıpranmışlık neticesinde hastaneye yatıp tedavi görerek iyileşir ancak artık işsizdir.

Sokaklarda iş ararken, bir kamyon-
dan düşen kırmızı bayrağı sahibine
vermek için sallayan Şarlo farkında
olmadan bir eylemin en ön safında
bulur kendini. Ardından polis bu
gruba müdahale eder ve "Küçük Ser-
seri" miz kendini cezaevinde bulur.
Cezaevinde geçen yemek sahnesiyle
de Chaplin izleyiciye toplumsal
mesajını verir; bu mesajda güçlü
olanın, zayıf olanın yemeğine göz
koyması ve zayıfın bu duruma karşı
gelişi ifade edilir. Ardından Şarlo
hapishanedeki mahkûmların kalkış-
tığı firar hareketini engeller ve kah-
raman hâline dönüşür, bu vesileyle
artık tahliyesi söz konusudur. O
tahliyesini beklerken bir bakan eşiy-
le birlikte cezaevini ziyarete gelir ve
oturup bekleyen üst düzey ziyaretçi
çiftin karnı guruldar. Bu insani de-
tayla Chaplin "sınıf farklılıkları olsa
da hepimiz insanız" mesajını vurgu-
lar ve yine on ikiden vurur.

Film Künyesi:

1936 / 97 dk / Komedi / Romantik

Orijinal Adı: Modern Times

Yönetmen: Charlie Chaplin

Senarist: Charlie Chaplin

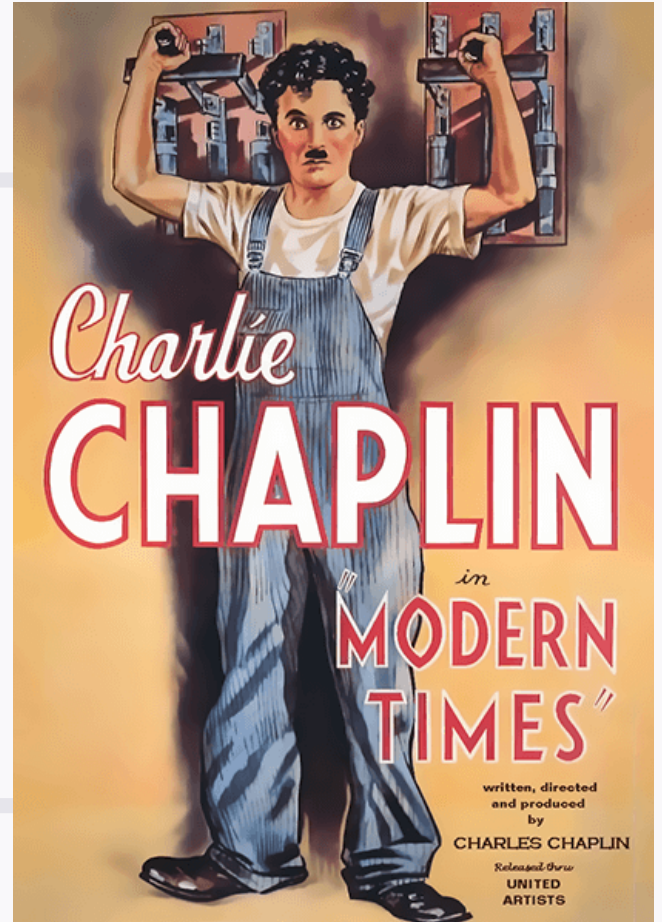
Oyuncular: Charlie Chaplin,
Paulette Goddard, Henry Bergman,
Tiny Sandford, Chester Conklin

Ülke: ABD

Film, makinalarla insanlar arasında-
ki yarışı, farklı otoriteleri ve insan
olmanın değerini bize makinaların
arasına sıkışıp kalmış, ezilen insan
metaforuyla verir. İşçi sınıfının,
büyük patronların fabrikalarındaki
devasa makinaların dişlisi olduğu
bir dönemin ele alındığı bu film,
her ne kadar komedi filmi olsa da
dönemin Amerika'sındaki işçi sını-
fının yaşadığı zorlukları trajik bir
şekilde gözler önüne serer. Sistemin
çarklarından biri hâline dönüşen
işçilerin yaptıkları işe yabancılaşma-
sı ve o işi benimseyemeyip makine-
leşmesi Şarlo aracılığıyla izleyiciyi
güldürürken düşündürür. Bu arada
bu film, sessiz filmlerin bitişi ile
sesli filmin ses getirmeye başladığı

zamanlara denk gelirken sanayileş-
menin toplumdaki etkilerine de bir
ses olmuş diyebiliriz.

Bir kitapla başladık bir başka
kitapla bitirelim. Jared Diamond'ın
Tüfek, Mikrop ve Çelik adlı kitabında,
"Halkı silahsızlandırmak, seçkinle-
ri silahlandırmak." ifadesi yer alır.
Sanayi Devrimi devamında gelen
endüstriyelleşme tam da bu ifadede-
ki gibi halkı savunmasız ve çaresiz
bırakırken seçkinleri makinelerle
donatmış ve işçi sınıfını bu makine-
lerin canlı dişlisi hâline dönüştür-
müştür. Chaplin, *Modern Zamanlar*
ile dönemini bu çarkın dişlerine
takarak kamerayı halka çevirmeyi
başarmıştır.

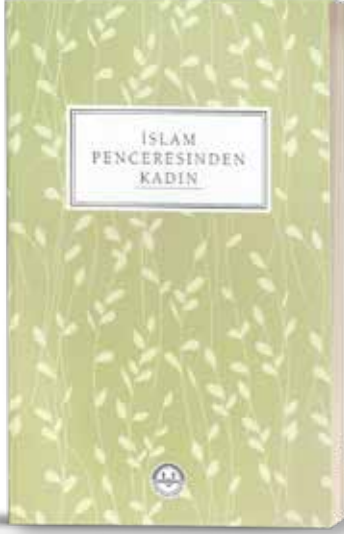
Horanta, aile halkı demek. Bir diğerk anlamı ise “yiyen”. Çünkü kelime Farsça bir kelime olup “hor”dan yani yemek kökünden geliyor. Bir sofrada yemek yiyenler, hane halkı şeklinde de kullanılmış. Bu sebeple horantayı doyurmak, horantaya sofrak kurmak, horanta ile iş tutmak gibi deyişler hâlâ mevcut çeşitli ağızlarda.

Kelimenin kökü olan “hor”a bazı kelimelerde rastlarız. Mesela köftehor... Yemek içmekle ilgili başka kelimelerde de yer alan bu kök, tek başına hakir, bayağı anlamında kullanılır. Aslında deyimlerde de sıkça görürüz bu kullanımı. Mesela hor görmek, hor kullanmak, hor tutmak yani dışlamak. Yiyici olmak ile hor, hakir anlamları arasında hiç mi bağlantı yok, demeden edemiyorum bunları okuyunca. Hor kullanmak mesela, eşyayı aşındırmak, yemek gibi. Hor davranmak, insanı aşındırmak, yemek gibi. Hor görmek, kendini aşındırmak, kendini yemek olsa gerek böyle üstten üstten bakışlarla hani. Hatta hurda da bu kökten gelir, yenmiş anlamında. Eşyayı hor kullanırsan hurda oluyor, peki insan kendini hor kullanırsa ne oluyor?

Bir “hor”dan daha bahsedeyim sizlere. “Ah pek hora geçti evladım.” derler, yüreği yanmış büyükler su içince. Hora geçmek deyimi birine yardım edildiğinde kullanılır. Bu hor, bizim deminki hor değıl. Horondaki hor değıl, o Yunancadan geliyor. Horlamaktaki hor değıl, o ses yansıması olarak geçiyor. Aradım, taradım bu horun kökünü bulamadım. Kökü bilinmiyor, diye not düşölmüş. Ama çok diri bir kullanım, bu kullanım hâlâ yazılı ve sözlü olarak Türkiye Türkçesinde. Kim bilir hangi okumanın seyrinde kenardan bir ışık olup yanacak gözlerimizde buradayım diye. Gözlerin arasın, aklında dursun dediğimiz bir kelime daha atmışken zihnimize; bir köy ziyareti, bir büyük muhabbeti arasında çözeriz belki bu işi.

Hora geçecek nice işleriniz olsun da gözleriniz hor bakacak kadar hurda olmasın öyleyse, evelallah.

İSLAM PENCERESİNDEN KADIN
Diyanet İşleri Başkanlığı

KİTAPLIK

HAZIRLAYAN: SEDA NUR KAYA

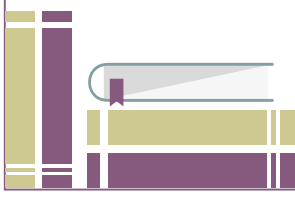

İslam tarihi boyunca Müslüman kadınlar yaşadıkları toplumun parçası olmuş, farklı alanlardaki gayretleri ile iz bırakmışlardır.

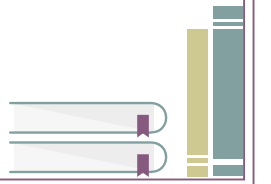
Birini diğerinden ayırt etmenin, rekabetçi bir söylemle kadın ve erkeği karşı karşıya getirmenin, dinden onay alma imkânı yoktur.

Efendimizin, kendisine gelen vahyi Erkam'ın evinde gizlice toplanıp anlattığı günlerde İslam'ı öğrenmek üzere her türlü tehlikeye ve tehdide rağmen o eve gelenler arasında kadınlar da vardı.

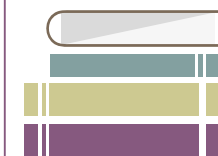
İslam, kadının yaratılıştan getirdiği fakat zaman içinde mahrum bırakıldığı değer ve haysiyetini yeniden kendisine teslim etmiştir.

İslam ile kadına verilen değer, kendisine hak etmediği hâlde sonradan lütfedilmiş olmayıp aksine doğuştan mevcut olan bir hakkın tanınmasıdır.

İslam, kadını mülkiyet sahibi olma, malı üzerinde tasarrufta bulunma, hukuki her türlü muameleyi yapma gibi sosyal hayatın içerisinde var olacağı tüm durumlar için hak sahibi kılmıştır.

Kur'an ayetleri, hadis-i şerifler ve Efendimizin (s.a.s.) uygulamaları, daha sonraki dönemlerde âlimlerin görüşleri kadının eğitiminin olmazsa olmaz bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

İslam dini kadını, erkeği, genci, yaşlıyı ayırt etmeksizin üretmeye, çalışmaya teşvik eder.

